

1035
1807

0-16

E Motubaksi
K34/120

1/29^b/_c

KGAOGANYO

BOGARE

LETLAKALA

698	Ke teng go sa bowelwego, maruping go a bowelwa ..	1808
699	Se kganyêlêlê se tlaago, kganyêlêla se yaago	1809-1812
700	Go akgola ga mosadi, moima o idišwang?	1813-1815
701	Bošego ga se bja gabo motho, sa gabo motho ke mosegare	1816-1818
702	Bohwa bogolo ke teng, go apara ke mabala	1819-1820
703	Phathana hlakola ga e wonalêlê modudi	1821-1822
704	Kapewa ka legong la moraka e lewa re tšhugile ...	1823-1825
705	Kgêswana la nkôtbôna ke le swere	1826
706	Manga ka mahlakoreng a direpudi	1827-1833
707	Morula o na le meotlwa o wa tllhaba (hlaba)	1834-1835
708	Diputšhišo tšabo Malalanageng (Seripa I)	1836-1841
709	Diputšhišo ka boethapô ba Marota (Seripa II)	1842-1843
710	Diphôôfôlô di nyelwe ke tampê	1844-1846
711	Mokgwa le molaô wa diruiwa ba dirišana bjang ba leloko?	1847-1849
712	Tlhathollô ka Malatjie, Bogopa le Maleka bj.bj...	1850-1851
713	Ka molaô wa Sepedi, monna wa nyalo ya motlalo ga a hwile, leruo le dirwa bjang?	1852-1853
714	Biography of Paramount Chief Sekhukhune II	1854-1856
715	" ya kgošana Phathudi	1857
716	" " Kgagudi	1858
717	" " Morwamotšhe	1861-1862
718	" " mokgôma Phaswane	1863-1864
719	Naa Marota go gôna diruiwa tša sedimo?	1865-1867
720	Tlhanôgêlanô le seantlo sa kgomo se gôna naa? ...	1868-1869
721	Morekiši le moreki ba gôgêlana tshekong	1870-1871
722	Ka go kgopêla tshwarêlô, go wa geno	1872-1873
723	Bootswa bja kgarebê, o reng molaô?	1874-1878

1807	724	Tshenyô le go ônatša sa wageno	1879-1881
	725	Bagale ba putswa kaang Maroteng?	1882-1886
	726	Dikgomo tša magadi a barwedi	1887-1892
	727	Sešô se baba mongwai (mongwayi)	1893-1894
	728	Mohlomari: bokhuduthamaga bo fedišwe Mohlaletse.	1895-1897
	729	Kgoši Morwamotšhe, bohlanogedi ka lebônê	1898-1900

Ke teng go sa bowelwego, maruping go a bowelwa.

HLōgō ye, ke se sengwe sa diēma tša bagologolo, borakhukhu re khutša ditapišego, ge megopolo ya rena e be e tapile, e re ge re hlabolla ditapišego ka seēma se, e be dipelo tša rena di a kgēēba.

Ka ngwaga wa 1908, kgošana Seraki Sekhukhune Sekwati le mokgomana Tsēkē (Makhakhasane) Morēwane Sekwati, ba kile ba dira mokutukutu wa go khuduga, ba khudugela Leswaneng kgauswi le kgōrō ya ba Mabogwana. Go hloka Mohlaletse, ga ha dutše menyaga e se mekaye kgošana Seraki a biletšwa gaye go badimo ka ngwaga wa 1924; eitše go diragale lehu, ke ge mokgomana Tsēkē le barwa ba Seraka(sic) ba re: maruping go a bowelwa, ke teng go sa bowelwego. Seēma se, se na le thuto ya bophagamo bjo bogolo, bophelong bja motho mang le mang; bo dikologa bjaleka morithi wa mohlare: ga letšatši le rotoga ka Bohlabela, merithi e ya ka Bodikēla. Naa ke mang yo a ilego a tseba gore ka ngwaga wa 1964 Marota a ditlogolwana tša Sekwati I; ba tlo bowela go aaga fa maruping a makgolokhukhu a bona Moukangwe morwa wa Thobejane? Gaa gōna! Morwedi wa kgoši Nkwane Masenyetse(sic) Phasha, o kile (a) hlaba seēma ka kōē a re: "Home! Home! Sweet Mankgagane!" (1923).

Se kganyêlêlê se tlaago, kganyêlêla se yaago.

Borrawešu re ba kwele ga ba hlaba seêma sa "Se kganyêlêlê se tlaago, kganyêlêla se yaago". Seêma se se hlabolla megopolo, ya mang le mang yo a sa akgofelego, se lebanego ditshwanêlô tša gagwê; sa mathômô ke go lebanyetša kgoši ya setšhaba goba seletana.

a) Mmuši wa batho e se ke ya ba kôbaobi, go ôbaôba tšewo di swerego tsela di etla go yêna, kgoši e tlo swaa ya khwamoga dinotlô, gomme a goboga ga i bile hlatse go motho goba batho bawo ba tlilego kahloleng ya gagwê; ka mehla ka moka kgoši e letetše melato kgorong. Molaetša woo, ga se go kgoši goba kgošana ya motsana fêla, ke mokgwa le molaô wa Sepedi, ka moka bomellotima le mabônê a yago dileteng; ba be ba laiwa gore ge motho a etile setšhaba pele goba e le kêtapele ya batho a boife bokôbaobi. Dula fase di etla di tlilogo hwetša Mošopjadi goba Dimo a Ngwato a Phaahle.

b) Tonakgolo ya kgôrô e se ke ya ba mokobedi wa melato, go dikgôrô tše ka tlase go kgôrô ya gagwê, e letele go begelwa; ka motsetedi wa kgôrô efe le efe ya leagô la Babinanoko; melato ga e kobêlwê go swana le kgomo e hlabilwe, aowaa!

c) Borrawešu ba be ba re, seêma se ga se laye batho goba motho wa madulô a godingwana fêla, aowa; ke melayêla ka moka ba dikgôrwana le babušana ba metse le metsana go boifa lekobêlô la melato le ditshwanêlô tšewo di ba lebantšego gomme di etla go bôna. Motseta wa bašitani e ke ke ya ba hlatse ya bafapani ba batsetedi bja gagwê, ka baka lewo ga e be Mamoneanyi gomme a hwetšwe molato, le kgebogo e kgolo ka gare ga bakgôma le bakgômana ba selete sa Marota.

d) Borrawešu ba be ba re sešma se sa borakgolo ga se šupš fêla tše di bonwago le tše di kwiwa(go), aowa; se šupeletša tše di tšilogo dirêga (unseen catastrophe): mohlomong ka mabaka awo a sa gopolwago, gomme ba fele ba re, ga go kgotšise go bona diphetogô tše tša mekgwa ya seswaa, ge ntona ya kgôrôkgolo e fo rêma moraka wa diruiwa, gomme e se ya ke e nyadiša mothepa a fo re moraka waka, bjale beng dilo ba hloke molomo keng sêna sewe? Ke sêna se tšilogo, kganthe ngwana wa Maphutha ditšhaba, e lego Sepitla-Mangana nke o be a porofeta sêna se lehono se bonwago se kwiwago.

e) Kgoši Sekhukhune I, "Mmanaka di fetša seatla Mašile, naka laka le robile ke Ntšrêkê: o re ga e le se yaago Tswetla ga Ramapulane, ke tlo se šala morago." Ge bakgalabje baa, ba laodiša le go rêta kgoši ye ya bona, ba go lemoša gore se se tlaago o se ke wa se kganyôšala, lesetša se fihle gomme ga e le gore ka molle o lesê o time gomme e be gôna o gogolago ka magoswi.

1811 f) Mehlang yeno ka dilete ka moka, go kwalagala dille tša joo! Ka nabapi le tshenyêgô ya kimišo ya methepa ka masogana, gomme go šlê ditaba le mekgwa ya go se lemošise dikga tša mehla le tša go atafala ga batho lefaseng, ke bonadinabe go bawe ba rege ke mekgwa thuto; thuto ya mangwalo ke lebônê la mmele le moya : aowa! Go na le lenaba le lengwe mo dileteng le sa lemošeng dilete gore mehlang yeno mehuta ya batho ka moka palo ya bona e feta ga diketekete go ya mehlang ya boLellelateng le boMphahlele le boMasemola.

g) Tsela ya kgonthe, basitsana ba rutwa le go lemošwa gore popêlo ye ya bona ke mobu gomme peu ye enngwe le ye enngwe ga e bsadiwa(bjadiwa) ka mo gare, e mela lekgaba le le phelago. Masoganyana le wôna a lemošišwe gpre peu ye ba e phuthetšego

ka mo dikubeng tša makgōswa a bona, ke thōrō ya go se bapadi-
šetšwe mabujaneng a bannyana ke kotsi. Kimišano ya masoganyana(sic)
le bannyana e hlōtše kotsi e kgolo go batswadi ba methepana
mehleng yeno, maseya le magokgolana mokgekolo o belegantše
ka megetleng(sic) ba re mmago wōna o ile bērēka elegore o ile
go hlōla yo mongwe le bašimanyana. Bašimanyana bontšhi bja
bona go atile ba bofora go bannyana ba mehleng ekhwe ya moya-
mobe wa tšhelete.

1812 Ka mengwaga ye 1911 - 1918, nkile ka dula Nelspruit le
Barrett G.M.C. Limited ke le 'missionary' morutišhi wa sekolo
sa bana mosegare gomme ka phirimane ke swara 'night school'
sa masogana a šomago (bērēkago) meepong, ke bone ga ke re ke
kwele ba re, aowaa! Basadi ba Matšopi (Batšopi) ba tšwago
bohlabēlatšatši 'Delagoa Bay', ba rekiša dilaō (mpoopo) ponto
e tee bošegong go babereki; bjalege bannyana ba matšatši ano ba
sware tselakgologolo(sic) go latwa mokgwa wo wa ditšhila. Ka
baka lewo bana ba dihokaborra (dihlōkaborra?) ba tletšego malapa
a bonna (banna?) le bahlologadi, mabothata a go fepa a godilego
ka malapeng; dikgoši le dikērēkē le baruti ba tšona; meetse
a hlōka bošlōlō. Molaō wa batswadi le diatla tša bona ba ka
se kgōnē go roka ditšwamorotō tša bana ba bona, ba bannyana
gomme batswadi ba bašimanyana le bona; ba se kgōnē go fagola
bana (ba) bona.

Mmušo : molaō wa Mmušo o keke wa gapeletša nyalano ka
kgaang, ka gobane mmušo o bone dikotsipedi go babedi; tšona ke:
(1) ga ke rate ya therešo; (2) ke ya rata ya maaka, e utilego
sehlogo. Bopedi e senyegile e se ya fihla, tlhakodišo e fo ba
gore mmušo ga o katološe lešaka la botlhakaborra(sic) 'illegitimate'
e tlo be e le go phutha setšhaba magōlōlō goba go apeša bobē ka
bokaone; o ephēpēlē bana ba bootsa bja bašimanyana le bannyana;
a se bokaone?

Go akgola ga mosadi, moima o idišwan?

Aowaa! Ngwanaka tše mehleng ya bogologolo e be e le yona kōmakgolo ya basadi le banna, gomme mehleng ye ya lena baswaa, ga e sa le kōma ke mmutla; kagolo le kimišo e be e le tsebo ya ba godilego batho ba malapa. Kgarebe ga e se ya nyalwa gomme a tsebja a imile, e be e le nkokoyi a sa bonwe, ga se kotse gwa thekgeletšwa ka gore mogatšagwe o tabogile lepheko o nyatšhišitše ngwana bagwereng ba gagwe, e le go khurumetša go ḡpēlwa dikoša mekgobeng; ka methepa le mathumaša a leagong la Babinanoko.

I. Kakgolo: Go akgola ke matla a tlhagō, ibile(sic) ke mahlatse, ba bantšhi ba duma ge e ka fore ge a kōpana le monna dilaong, a lebane le kgwedi, pelega lebalana (new moon) gomme ya re ge a holofetše makalakaleng, ya ba matšatši a dibedi-diraro-dinne aui ke itšeng! Ge e le mothepa wo latiwago ke lesogana o tsēnwa ke lehutšo gore afa ga se nna mosadi, gomme a kwe bose a be a sebōlē mogatšagwe a re kgwedi ye ke na le seome ga ke bōnē selo! Mogatšagwe a re garetsee! Bjalo ga e le mothepa goba lethari yo mogatšagwe a lego kgole naye, a tsēnwē ke masēmō gore molato woo ke tlo o reng, kwana ke hwile e bile ke gubugile joo! Nna ngwanyana thakana ke tlo di botša mang!

1814 II. Ge e le lethumaša a se a bolla kōma ya basadi, e be e le mogobe wa tlhōkaboēlōlō, ke ka baka lewo mabošoro le bonaba go tlhaagō ya ditaēlō tša Modimo e phethagatšwa lesenyo la baakgudi (baakgodi) le baimana ka go tšholla madi a senago molato; gomme bonaba bjo ke yōna kotsi yewo mehleng yeno re lebogago ebangedi lefaseng le la Afrika ka bopara(sic).

III. Bakgekolo ba Masoka ba mphathō wa Thorcmetsāne II le ba mphathō wa Matloša a Diphale morwedi (wa) Sekwati I, ba be ba re meidišo e mentšhi e be e se gōna mo setšhabeng sa Marota, meidišo ye e filo ata bjano ga banna ba Marota ba kganyogana le methapa ya Batswakō le Baroka le Mapaye. Se re se tsebago kudukudu ke gore moima wa segagešu:

1) A se ke a tsênêla leseya ntlong;

2) A se ke a nwêla motswetšhi meetse;

3) A se ke a wetša morithi wa gagwe godimo ga leseya goba mmago leseya a fere leseya goba yo mongwe wabo leseya a le fere;

4) Moima ke kotsi a be le boetshwaro, a se ke a jaija mehlopana ya dijo tša malapa a mantšhi, a be le malapa a itšego;

5) Moimana ga a tlale motse, go na le dikgōrō tša dipheko tše sego tša go loka;

6) Moimana ga a sepelasepele ka dinako tše sa swanelago bošego, bagolo ba gana ba re o tšhiroga selwanyana gomme leseya popelong la ba le boyi, ya ba go šitêla tlhagō;

7) Moimana ga a ilêlê monna wa gagwe dilaš aowaa; ke monna
1815 a ka ilêlago leseanyana go kōpana le mmago lōna, a dira gore leseya le se tokêlwe ke mekgaata (milk) gomme ngwana a phela ka go betolōga (vomit); ke ka baka leo(lewo) banna ba dithakga le boetshwarō, ba gudišago maseya a bona e be makomokongwana.

Basadi : Basadi ka baka (la) gore ke bona ba nalego boetshwarō ka malapeng a bona, se se ka latelelago mosadi ke dihloštlōlō tša bona banna; basadi ga ba hlōštlōlō. Meidišwana e tseba ke basadi kudu, banna ka go se hlōkēmêlê, ke ka baka lewo ba felego ba gobatšwa ke madi a basadi: 1) madi a kgwedi; 2) mosadi ga phumile; 3) mosadi ga sa tšo hwelwa ke lesejanya; 4) mohlologadi goba mohlologatšana.

Mosadimogolo Morolane 'Leentše' Sekgothe Magomarêlê, a re, batho ba bašoro ba ephogohletša ka dihlašana ba tlee ba hlaletše maseya ba bangwe gomme rephile(sic) go a gobatša; ba etshema karati ba baana kganthe ke babolaiyi(sic).

Mehleleng yeno re tlhakudišong ka baka la bongaka bja Makgowa; bongaka bja segagaborena bo nyapugile ka baka (la) taumolopeng; ba rego sa ka molopeng se tseba ke mong wa molope!

Kgaoganyô 701

Bošego ga se bja gabo motho, sa gabo motho ke mosegare.

Go itšano borakgolokhukhu ba re go bana ba bona ka mmoledišo wa go laya le go lemoša motho mang le mang kotsi, ba re ka sešema sa tawô ya kgokgothele: ngwanago samma, "Bošego ga se bja gabo motho, sa gabo motho ke mosegare."

Le rena re kwele borragorena ba fele ba re kgalemêla ba re bašaa! Le sepela kudu bošego! Bommagorena le bona ba fele ba kgala dikgaitšedi tša rena ba re go bona banaa! Le kgalalêla kudu go itiša ba bošego ga se go bja rena, go na le heng ba bjona. Gomme re sa kwešiše pelaêlô ye ya bona; kganthe bona ke bahlwe-ba-di-bona bophelong.

Re fihlile ka go lahlwa fa Mohlaletse, banna ba motse, Manala le Madikwa a sa balwa ke menwana, Makgola le Madiša le Makwa ba sa retharetha Ntetêêle; Makgalwa le Mankwe-dibešo e sa nganganô go sa belaetše selo le ge mephatho e hweletše ntweng ya 1877.

Ka ngwaga wa 1899 go kile gwa ba sepha (lehu-lentšhi) ka bolwetšhi bja ponang (lekgohlolo)(tuberculosis) ka kudukudu bja aba matla go batho ba senna, dikgôrô tša kgwêlêkgwêhla. Mabitla

1817 a bahu a kgêthêlwa ka khwiting ya noka ya Mohlaletse fawo go bego go le leoka e le mehlareng ye merithi, gona mowe e ka ba bokgojana bja meêlô (yards) ye ka bago 300 go tloga moagong wa Thorometšane A.M.E. Church. Felo fao (fawo) ga mabitla, ke tseleng e kgolo ya batho ga ba theogêla ka mokeng go hlapa le go ekgêla meetse; mohumagadi Mamabolo Rantobeng Phala e le motho wa go se robale borôkô kudu, ka matšatši a mantšhi a tsogêla nokeng; aa re gaa lebantše sethokgwanyana se, a bônê go rotoga monna wa mpja tše ntšhi ka mebalabala, a fo kगतla mo motswiri aa theogêlê didibeng a gê meetse.

Mohumagadi Maria Lelau Maleka le yêna e le motho wa go se ipshine ka borôkô bošego, le yêna a bôna monna yewo wa mpja tše ntšhi, ga fihla didibeng a hwetša basadi ba hlapa moeleng wa meetse a fo kगतla motswiri a gêlêla moeta wa gagwe garega bošego. Borrawešu ba re boditše pele, re se ra tseba mangwalô akhwe aa makgêthwa gore motho o hwa nama gomme ga e le motho wa kgonthe-nthe wa moya ga a hwe o bonwa serithi neng le neng. Ba re le ge motho a felwe mphô ya dipônô tša go bona dika tša mašegogare, ga a tekGINE(sic) go sepela bošego, rena ba re salego kantle ga mabitla maêtô a rena le medirwana ya rena; aa re ephetheng mosegare. Batho ba maganêlêla ba golofala gantšhi ka baka la go nyatša dikeletšo le ditaêlô tša bagologolo go dilo tšewo ba di bonego mehleng ya bona; dilo tša go bonwa bošego ga di na mahlatse, di fele di golofatša baboni ba tšona gomme selo sa pelaêlô e be baloyi.

1818 Ka moka dingakabaloyi moêmo wa tšona ke gore molidi ofe le ofe a yago go bona go butšhiša dikgagara, lewa le tlo fo go botša gore o loilwe! Gomme ba moloko ba senyêgêlwê ke ditshêka (ditsêêka) go alafiša, goba go bušetša maloyi go mong a wôna. Se,

ke mokgwa wa mejo ya dingakabaloyi. Seëma se sa borakgolo tša sōna ge di ka balwa ka maina e ka ba kgoloboretha yewo e tsenyago maseëmê, gomme bontšhi bja boifa le ka maḡrahlōōlō, kganthe ga se re motho a se ke a dikelelwa, aowa; se re: "Bošego ga se bja gabo motho, sa gabo motho ke mosegare." Letšatši le diketše a go khutšwe go ya dinokeng tša meetse mašegogare, naa beng ba maswifi ba tlo sepela neng? A re khutšeng ditapišegong tša rena tša mosegare gomme beng ba modiro ya maswifi ba hwetše nakō ya bōna! Naa keng sewo o ratago gore barobadi matsogabošego ba go dirêlê sōna? Naa afa e gōna temogo gore badimo ba bangwe ba memoya e mebe ba gōna; bawo ba ka go tshereanyago wa ba segōōlō wa hlōka moalafi?

Borrawešu ba re rutile dikgaa tša meso, ke mahuba a banna le mahuba a basadi, ge mang le mang a tsogêla maētō go dithemong le ga e le mašemong goba nokeng; a go fiwe ba bangwe sebaka le nakō ya bona go phetha melapišego ya bona.

1819

Kgaoganyō 702

Bohwabogolo ke teng, go apara ke mabala.

Borrawešu ba belaetša megopolo ya bona ya ge matšatši a bona a kopafala lefaseng ba hufafalêlê tša maruwō, ge ba tseba gabotse gore ga e gōna ngaka goba botšhabêlo ge motseta wa lehu a fihlile; ebile ba tseba gore kuwa go iwago ga go bowe ka sebopegō sa nama le madi. Gomme ba fele ba hlaba seëma sa megopolo e methata ba re:

"Bohwabogolo ke teng, go apara ke mabala."

Ge eba ditšhaba tša lefase di ka diriša seëma se; se

ephelego tlhathollo, go tlo ba mohola popo ya batho e khutše; go bawo ba se dirišago ka baka la go hlōka tlhaologanyo. Banna le basadi ba thunkanya mahumo, a diruiwa tša bona ba re ba bangwe ba ka šala ba ija matlana a bona, gomme ba sa re selo ka bana goba ditlogolo, gore ge matšatši a bona a fedile, ba ka morago go bona e tle eba batho ba phelo e bosana leagong - nageng ya mahlatse a mehleng ya bona.

"Morakadu lašla botse morago:

Morakadu bōna! Ga o tseba badimong!

Lemoga meswiko e tswaletšwe pele:

Gomme morago mabowela!

Ge o bona bahu ba bōnēga, ka dithutse ka mafure a motse, a wene kgopolo ya gago o re e be e le ditlašela naa?

1820 Lemoga gore motho ofe le ofe gaa fata dikgokonkwane o re ke fatela baana, ka moswane ke a hwa; bana baka ba se ke ba šala nyanyeng. Kgoši efe le efe, e kgobokēla setšhaba gore morwa goba barwa ba gagwe ba hwetše setšhaba e le thari ya lehuto le le matla, le bana ba gagwe ba tlogo kgōna go e namolēla dilumi; go madimabe kgoši e re go mabosabosane aka mathunthung! Mohumi a be bjalo ka mohlwa, go mororaa le masetlaoka, a kgobēlēlago baana ba wōna mohlōkōlō ka tsebo ya tlhagō gore dipula di etla, ditselana le dikgato tša diruiwa meletiana e tlo tlala meetse gomme ra hlōka bosēlēlō; ka baka la bonyanyane bja rana mo mobung gomme di bokēlēlō dijo nakong ya marega ge dipula di sa khudile.

"Ke tlo ja kamoswane,

e feta molomo."

Woo, ke moēnō wa dijato le digōōle dijong. Ke borangwana a Mpholotšane a maja ka leleme; ba go senya motse wa Sekhukhune II le Leganabatho; le nankhono ba sa fele ba re Bauba a Hlabirwa le Mahlaako aa Phaahle a Hlabirwa tliša re je re tlo kgōna!

Egaoganyō 703

Phathana hlakola ga e wōnalêlê modudi.

Seēma sa borrawešu ga ba gegeya mohudi wa tša ba bangwe, ba fele ba re ke eng e fo ba phathana hlakola a ka se humêlê selo, ga e šita Thulare a bego a goma ka noka ya Lekwe le ka Lempopo, bogoši bja felêla ka motlegolo wa gagwe Mašileagatiša: bja lehono e fo go ba naaka tša go rwešwa, di sa gomarelego hlôgô e be e le dilwana tsoko dife, mogologolo wa bogologolo o itše: sêgêla ngwana wa molata tšhitšhila a re guja a phumule mahlong, a e be e se mosegare ga morwa Sekwati ; thoto ela e kaakaa ya meraka ya magomo e fetšwa ke bolwetši bja Matšhōna fa Mohlaletse.

Naa e be e le matšo a morwedi wa mang, e be e se matšô a sebešo? Ka moka tše ke phathana hlakola, di tšwile diatleng tša setšhaba sa Thulare, beng ba tšōna ba rothiša megôkgô; go goifiwa fêla leina le matla a go fenywa. Seēma se mogongwe ke ge makgomana a bolêla ka go ngaletša, ge ntona e na le mokgwa matêpê ka lehumô la sebešo ga lebelelwa matleng a gagwe; bjale ba mo fetago ka ditokêlô tše dingwe ba re mo tlogeleng ke phathana - ke gore lerathanyana le tlo phumaga, le ka se mo dulêlê ga se mathômô ka yêna go kgethelwa bontona bja kgôrô ya Marota go tloga gaye Mogokgomeng Tubatse.

Bontona bo swana le bogoši bja Sekgowa ga bo tswalêlwê, bo kgêthwa ka dikholofetšo tša go bôtêga le mokgwa go tseba peakanyô ya melato kgôrông(sic) ya Marota le go hlôkômêla gore tša kgôrô di dudišwe ditshwanelong.

Hlakola : Hlakola ke go amoga, ke gore ka moka dilefa di tšewa diatleng tša batho, ka nyamo le kgapeletšo, motho a fo lefa ka baka la go fenywa ke matla le therešo ya kgôrô. Le ge

motho a dumêla go lefa, e fo ba ka gore molaô ke lephekô le lethata, o fenya banna ka moka, ka baka lewo ge ntona e na le makokwana, e a rolwa naaka tšela, go rwešwe yo mongwe gomme le yêna o bone o kwele se e tlogo ba tshwanêlô ya gagwê.

Mokgomana Tsêêkê Morewane Sekwati o be a fele a re: "Ntona ya rena Marota, o lebêlêlwa le go direlwa tlhompho ka gore ke morithi wa kgoši, mehlare le mehlašane e ka tlase go yena; gomme Matšampu wôna go bjang. Mokgômana Makwatanyane Sekhukhune Sekwati e be mmotega go kgôrô ya Mošate wa Marota 1924 - 1944.

Kapewa ka legong la moraka, e lewa re tšhugile.

Ntlhaa ya hlôgô seêma se sa borrawešu, ke go lemoša le (go) tlhôkômêla gore monna goba mosadi, ka mehla a êlê(yêlê) dilô hlôkô. Kapewa ka legong : ke pitša ya segagešu e senago maotwana a mararô, gomme moapeyi wa yôna, o e thekgeletša ka matlapana a mararô gomme wôna a bitšwa mafêgô ka Sepedi. Ka legong : ke gore mo sebešong pitšang(sic) tlhókamaotwana, e tlo thêkgwa ka dirumula (dišaa) gomme yo mongwe le yo mongwe o bešetša a tšhugile gore afa kgêlêlê ye re tlo e ngwatha! Lebaka ke gore ga dišâ tše di ka tuka tša fêlêla thekgeletšong, pitšana ye e tlo sekama gomme maswi ale a kgêlêlê a phumêgêla mollong, bjale ba moraka (badišana) ba rôbala le tlala; ke ka baka lewo ba rego re tšoga (tšhugile) re lle.

"Lehutšo legolo le kaka legônônô."

Monna le mogatšagwê ba gorošitše ngwetši, morwa wa bona o thomile go lata (dilawô) le mothepa woo - morwedî wa mokgômana

1824 Makoroganye, bjale ga go tsibje gore mabothata ke'ng ge mothepa woo o sa akgole, ibile go fedile sekga sa ngwaga gomme batswadi ka mahlakoreng a mabedi ba gônônwa gore aa go palêlwa lesogana goba mothepa! Bjalo batswadi ba tlo re ka gore pitša e ya bešetšwa, gomme ga e beelê, naa go ganang; anke re kgopêlê mokgalabje Matiê Mamatšhiri Makgata go tsomêla bana ba metlatlang e be hlêgêrê - ke gore pôfêlô. Mmofedi o tla nyenkula medu ya mogaapakgomo, a gobanya ka moka tšewo a nalego tsebo ya tšôna mabapi le pôfêlô, eupja gwa se bonagale selo; bjalege le yêna mmofedi o tabogana le bagwera go hlahlêlêlwa ka lehutšo la go bowa le kgomo e phelago; ka mekgwa le melaô ya Sepedi ka pôfêlô. Ga go padile go swana le maswi gaa phumegetše sebešong sa mollo.

Molaô : Molaô wa Sepedi le mokgwa wa dipôfêlô, mmofedi ga lefiwe a se a fološa hlôgô ya motho, gomme batswadi ba lesogana le babo mothepa le ba meloko ya ba matswerere; e le gore tafe yôna ka mekgwa ya leagô ya borrawešu e be e fo ba la mmamohwa mohwa pele! Gomme kholofêlô ya babofedi e le go lebugiwa ke badimo (bahu), e sego bongakana bja mehleng yeno ba rego ke tlo ja kamoswane e feta molomo; tliša lehono ki je, kamoswane ke a hwa.

1825 Borakgolo e be e le batho ba megopolo ye metelele ka kudu, moênô wa bona e le Mphêlê(sic) morwa Thulare. Le ge dilefa goba dileboganô di be di tšeya matsatši menyaaga e mentšhi, eupja kholofetšana ya sephethô sa molaô, sa mothepana wa mmofêlwa o tlo lefiwa ka sa matšo a gagwê, gê e le mošêmanyana yena e tlöre ngwageng wo aloga kgomo ya mathômô ya mphufutšo wa gagwe e tlo leboga mmofedi. Mokgwa woo : mokgwa woo ke wôna wo o ntšhitšego molaô o rego: "Ngaka ga išiwe kgorong go sekišana nayo." Ke molaô o thatathata go kgôrôkgolo ya barwa Thulare;

ibile le kgoši Sekhukhune II ga se a ke a ahlola molato wa mmofedi le mmofelwa (1901 - 1943).

Molaô wa go bofêla, badirišane ba be ba sa amogane diatleng, e be e le dikholofetšanô ka setlamô sa molaô wa leagô le go kwelana bohloko bja setšhaba, ka baka lewo yo mongwe ge a ka phoša setlêmo se; kgôrô e be e mo rweša diroto tše pedi e be tlhatlaganyane; a ka ruta butšhi ke moloyi - ke gore motho yo bjalo setšhabeng ke mphooka goba phoori ka kgotha(sic) mabêlê.

Ngaka : Ngaka ga e paletšwe ke pōfêlô, e laêla beng ba bana (e) re: "Barwa ba Thulare, ke lekile gomme ga ke kgônê selo, mohlomong go gana beng ba lena; ga e le nna ke šitilwe. Bakwani le ditaêlanô tša sebôna, e ba di tseba ke bona beng, ka dithopeng go etša mola kwanô e hlomiwa - (mašimothetheng).

Kgaoganyô 705

Kgeswana la nkôtôbôna ke le swere.

Bakgekolo ba ra seêma se, se boletše ke mosadi wa bagologolo, a nyetšwe ke monna wa basadi ba motlalo, a bêlêga baana ba phoyokga e sa le maseanyana gomme bagaditšong ba fele ba mo kwera ba re : "Ihu! O tlo oka a ba le bana a tetshwenya a le madimabe a bêlêgêla fase a itšanô." Mosadi yo ka baka la phelo(sic) e hlomogilego a fele a re: "Kgeswana la nkôtôbana ke le swere!" Naa mophela hlomogi, nkôtôbôna ye, ke'ng? Ka gore bontšhi bja batho, dikgopolo ga di swana(sic), ba bangwe ba gopola gore o jelwa bana ke baloyana ba bagaditšong gomme yêna o re o swere kgeswana la mokgwana - ka leina naa ke'ng?

Nkôttôbôna : ke gore mohlomong le tlo bôna ke swere ngwana, ka phumolwa megôkgô le ge ke gobošwa ka go bëlêgêla mobung; tswaala ga se ya hunwa - banna ba re mosadi yo o na le pelo e thata nke ke ya monna. Mehleng yeno, nkôttôbôna e bile ke leina la metlaee, le rêlwa bašemanyana eupja ga le fo rêlwa fêla le rêlwa ka seka sa kgonthenthe. Maina aa: Ngwana wa pitša - Ngwanapitša; Morôô - Morôwane; Nkopedi - Nkopodi; Dinkwe - Dinkwanyane; Ntobô - Ntobeng; Sekukuni - Sekhukhune.

Kgaoganyô 706

Seripa II

Manga ka mahlakoreng a direpudi

(Bôna Kga.697. Letla. 1806).

Mo kgaoganyong, e sa fele kgwathô le dipônagalô ka Marota, banna le basadi ba bôna ka maahlô, ga manga a lebôtô la ngwakô le dikanetše ka mahlakoreng aa direpudi; gomme bošoro e le tshenyegô ya ngwakô. Mogologolo wa bogologolo o boletše sešema nke ke ge a e theta a re: "Marumo ka kgotlopong a mpheletše; ke šetše ke swere kgwadi ke swere patlaka : ke swere pôô ya nkwe le robjane ke swere e kgwadi; ya mahlong go go bududu." Marota a Mohlaletse matšatšing ano bophelo bja batho ke bjo bokopanyana ka kudukudu, ke mang yo a ilego a tseba gore kgoši Thulare II o tlo amogwa bophelo a le mengwaga e 45 gomme monnagwe Morwamotšhe amogiwa(sic) bophelo a le mengwaga e 51. Tatago bona sa Matuba a tlogela mathakga awo a katanetšego setšhaba sa Bapedi a phedile menyaaga e 65.

Ge Thamaga ya Mabjana e nyakurela ka lengwane¹⁾ la tšwaana (needle) e hlathile gore, ga e le mphatho wa bakgalabje go badilwe

1828 ka menwana ba feletše; bjalege, ba nkego ba ka ngangwa ka tsêbê ya senna e fo ba mephatho ye (1) Mangana a Thulare II; (2) Mabjana a Sekwati; (3) Magasa a Motodi; (4) Makwa a Morwamotšhe; (5) Madima a Malekutu (Masoganathabeng); (6) Matuba a Sekhukhune III (Masoganathabeng). Ka mokana ga yôna mephathô ye, ke gôna ga ba ethuta go senya motse, gomme ga ba tsebê bohloko bja go senya bogošî gore motho goba batho - banna ba thaogêlwa ke magaga a go tlêma lekgêswa. Ge e ka be ba kile ba kwa ka tsêbê, kantle le go bona ka maahlô tše kilego tša direga, ka kuwa gaye Ntswaneng le Masehleng; mohlang wôla ge bontšhi bja basadi le bana go tšhabêlwa dileteng tša bo-Masemola : banna ba be ba ngangabetše ba re ga ba rate se bolêlwago ke Mmušo wa Republik I(sic) van Zuid Afrika.

Mogologolo o re tlogeletše molaetša o bonwago ka maahlô a re: matswêlê a pudi aa mabedi; gomme a kgomo ke a mane: ntowe le dibedi ga di ile, go ila diraro, lehono Marota a Mohlaletse a nyanyatha monyanya wa boraro; bjalege monyanya woo o gapa matiakathoka a manyami e fo go ba kgomo tša dithulo ka moka; di ilago go nyaala mosadi. Ka mokgwa le molaô wa Sepedi, ge bakgonyana ba gapa botlhôkanaka, ga go fetolanywe pedi goba tharo; ka tša dinaka gomme matiakathoka a tšwe ka kgôrô basadi ba hlaboše mekgolokwane; le re'ng Marota a Mohlaletse?

1829 Bapedi, borrawešu ba kile ba ethêta ba re:-

"Re diboba tša mohlaka,
 Re dilongwa di etomêla;
 Ga gešu ga re ile go hwa;
 Re ila go fenywa.
 Re bana ba mošalašuping;
 Re Marota bonteng(sic);
 Re êna segalagala sa marumo."

Ba be ba era ga ba amoga Mašabêla bogoši, le Malapane le Batswako; le dikgôrwana tše dingwe gomme Baroka le Mampaye le Bakone na etlaa ka boethapô go Maphuthaditšhaba. Mogologolo wa seëma sa metlaee a re:-

"Ke ge morôgô wa leroto, o sa kgiwa godimo ga maswika - mafaaka; matheledi e sa le diphêrêphêrê."

Borrawešu ba re buditše ba re, monna wa kgoši kgajenyana, o itše ga tlilo fêlêla moya ga o tlogêlana le nama a re: "Lena le itše ke a tshwanya(sic), šalang nawo ke woo; ke motse wa Ledimo ke motse ke tshidi nkôkô!'" Kgoši Sekhukhune II o kile a hlaba seëma a re go bana, go dutšwe moriting wa mohlopi, wôna wo lego fa kgorong, a re a gegeya barwaye a re: "Mohlang ke hwile, naga ye e tlo fetoga lwalwa gomme le tlo re kgarikgari, letlapa la re: mošaa!" Lehono Marota a e tlo e le gore ruriruri sa Matuba a Lepôô, se re šietše therešo gomme šee: bakgôma le bakgomana go lengwa mašemomararo goba dinne mo ditemelong tše: (1) Sehlabaneng, (2) Botšeakganyana, (3) Malešê, (4) Mogofele, (5) Thabanaswana, (6) Sefalaole, (7) Lekubeng, (8) Sehwelešane, (9) Mašilabêlê. Naa aa e be e se go pateletša malapana a bo-Ramaube, ge batsebegi ba ekgêthêla mašemo temelong efe le efe fawo a kgahlilego ke mobu wa ntshe? Naa mehleng yeno ya peakanyo ya therešo, ke ofe mošuwana yo a ka llago ka tšhemo? Mašemo a beilwe megola ba re motlogolowaka mogola wo o mo letetše, e tlo re ga a nyetše mosadi a tlê a lema; a bakhwe ba phuthilego matsôgô, ba hlôkago serapana a bona ba re'ng? Naa, a bôna ga ba tswale? Marota! Ka ntle ga molaô wo wa Mmušo o fentšego borrawešu, ka gore rena ga re batamêlê phenyong ye, re kgolekgole le kgôto tša mohôpôlô (tshwen)e); se se re lebanegoake boikokobetšo fêla go diphetoganyô tša babuši ba mobu. Ke ruma ke re Bapedi, goba Marota

1830

a Mohlaletse le kgahlilwe ke kōkōkwane goba lehlomo la mohlaoka,
 lewo le ratwago kudu ke phehli goba lefata la mongana wa
 1831 parogeng ya Tsokatlou. Dinti tša lena tša go rulela, le kгаа
 dikgabana tša mogaba, sebakeng sa molēeta goba mookana, le ga
 e le mmotša le mafao basadi ba balēla ka mokgōsē sebakeng sa
 thutse. Bōna! Lerota la monna le mosadi mehleng yeno ga go
 sa ratega gore lebōnē ka malaong go bonwegwe ka sešana sa go
 pokapoketša; go bonēgwa ka wōna matetete(sic) awo o a bonēgo
 gōna kuwa Kirimešitwane ya buswaa (Gauteng). Go sa bolwabolwang,
 i bile e fihlile kuwa Kgalatlou - Nawong la Ngaka 'Reverend Alex
 Merenskey'. Naa ke mang yo a sa holofetšego go utama Monōge
 le kuwa Sešime le Molapong wa Makhakhasane? Phetolo mogwahle
 a se ke a ba gōna; Bathobaso ba Afrikaborwa ba re tlogetše
 gomme lehutšo le re: Marota le reng la rata go rwala boamo?
 Go kgonesetša phetolo go putšhišo ye, ga e le Masehleng ka
 ngwaga wa 1894; kgošigadi Thorometšane II o be a gana ge
 mokgomana Kgolane Kgoloko Sekwati a ka amoga Klein Madoda setulo,
 gomme ka baka lewo President S.J. Paulu Kruger a bōna kwedi
 mahubeng a e hula hlōlō mollo; a tšeya Klein Madoda a e peyapele;
 bjalo bogoši bja Marota a kgōrōkgolo bja se ke bja phumēga,
 mokgōmana Ntshwane Magōhlō Phala a bo swara matšatši a šupago;
 ka morago bja bowēla tseleng ya bjōna, Marota a dumēlēlana
 1832 mokgōma Kgobalale Sekhukhune Sekwati a tsokama ditaolo tša pušo
 ya Marota go fāhlēla ga kgošigadi Thorometšane a lokologa
 ditlemong tša go lahliwa. Ye ya seantlo Mankopodi Thulare ga
 di swane, seantlo le (mohu) Morwamotšhe ba latetše keletšo ya
 ba kgopo, gomme ba butšuetša moye o mobe satšhabeng sa Thulare;
 lehono dikgōrwana ka moka ba re ntšu la kgwale re kwele la pele.

Yêna ka nnoši ga a êpê moethimolo goba mohlatšhišo a noše magošana a ka moka ba hlaatše bohlewele bjola a go ba kumiša bjôna. Ke gore a tišš pata ba kgobokane gomme a re go bôna, ke dirile mahlašana le (mohu) Maphutha-ditšhaba gomme ke re kwang ke fentšwe, gomme ke re nkišeng go Mmušo o ntebalêlê ke ngwana wa wôna. Setšhaba sa Sekhukhuneland se fapane le melaô ya Mmušo wa Babašweu ka baka la gagwê, lehono ga laetše dikgoši le dikgošana mmôgô le setšhaba kinamêlô; e be tsela yewo ka moka e swanetšego go latêlwa ke bohle. Naa go tlo kgônagala bjang ge a rata go tšeya sefoka sa gagwê seo a se lahlilego mosegare wa sekgalêla; a re boipušo ga a bo rate? Naa bošoro bjo a dirilego bana ba Sekhukhune II le batlogolo ba Sekhukhune I le ba Morwamotšhe II le ditlogolo tša Sekwati I, o reng ka bona? A badimo bona o gopolang ka bona, gore a bona ba thabile ba re kgwênênê mothepa?

1833

Bapedi a le se ke la tswiêla ditirô tša ngwana yo wa Nkadimeng leopeng; ga re badudi fa re bafeti! E se be kuwa gaye badimong ditsela di tiêletšwe ka magoraa a megaaya le megôhlô gomme moya wa kubakuba o hlôka lengwana (gate) la go tsêna. Go boifiwa methalatšana e boletšwego ke mogologolo, e šetše e le mengwaga ye 1900 e fetilego go ngwadilwe go thwe: "Go lehlôgônônô bahu ba hwelago Moreneng, gomme medirô ya bona e ya ba latêla ka gobane ba khutšhitše medirong ya bona; gomme medirô ya bona e ya latela." Motho mang le mang a se ke a gopola gore kuwa bohle go iwago ntshe, go swana le mo, aowa; tšohle di bewa ka ditekanyô tša tšôna gomme e tlo ba madimabe yo dintwa le meferefere e tšwilego ka yêna.

Gomang-ka-nna o neêla molaetšo go bahlanka ba gagwê a re:

"Go kaone go tsêna mmušong waka o na le setho ka se tee; go na le gore o lahlêlwê kgolegong o na le ditho ka moka."

Kgošigadi Mankopodi Thulare ke lebônê la Marota, ka baka lewo therešo ya boikokobetšo e bonwê le go kwiwa ke metse le metsana ka moka gomme khutšo le tšhegofatšo e tšwago go Modimo e khurumêlê Sekhukhuneland.

Kgaoganyô 707

(Seripa III)

Morula o na le meotlwa o wa tllhaba.

Seêma sa borakgolokhukhu ba se buditšego barwa ba bona ba re morula o na le meotlwa o wa hlaba (tllhaba), e be e le seêma sa go gakantša polêlô gore tllhompholo(sic) e se ke ya ba molomong goba go tšwa ka ganong gore kgoši e bata maka, ke mošwaana le ye mengwe mehlare e nalego meotlwa; ga e le morula wôna nangi! Bjalege, kgoši e be e tlo befêlwa gomme matona le makgomana ba re yo Nkwemasogana o nyaditše kgoši e hlaba metlaee, e re morula o na le meotlwa, a ra kgoši a re o na le maka; ka baka lewo o rogile kgoši ka gore o na le maka. Bjale go phethagala seêma se se rego ke swaana ya mošate: "... wa e gaapa o molato; wa e feta o molato." Ke se makhuduthamaga a se dirilego, gomme lehono ba gakanegile ka gore tshenyego e ukametše bophelo bja bona bja nama le badimong gomme kgošigadi Mankopodi Thulare yêna o sa fele a gopola gore: "Morula o na le meotlwa, o wa tllhaba", kganthe ga go bjalo; ke menetlwa le meselaphala e nalego meotlwa le e mentšhi le ye mengwe ka kudukudu.

Seêma se sa modumelamaka banna^{bagolo} re mohlomong se be se etšwa go phôkgô ya mašoboro ka gore yôna e buša ka kgati ya

moretlwa e sego ya molaō. Ga e le kgorong ya Babinanoko, motho ga se a kê a hwetšwa bonyatšhi ka sōna gomme gwa gopolwa gore o nyaditše Mankale-a-banna.

Bapedi re na le molaō o rego: "Letlatswa le ja ngwana wa lōna." Goriano ke gore molaō ga o bēbē sefahlēgo sa ngwana wa kgoši goba yōna kgoši ka noši. Naa e ka ba mang yo a gwēra-nago le mamaka? Ngangabalō ya Marota ba eme lentšū la gore Makgowa gaa na meotlwa ke tlo ba fenya. Gomme Marota lehono ba re ba fenye ge o itše o tlo ba fenya, ra geremetša ditšhalete go wene bjalo o re o rata boipušo; bjang tšhelete tšela di kaye! Naa ke gore Bapedi baa lehono ba aketša ga ba re tšhelete tšela di kaye? Phetolo e ka fo re: ga a gōrōge ngwana wa kgoši ya maletlana; mošnaludi ke (m)mowanalo; moethadi o bowa le tsela tša gagwē.

Seēma sa mogologolo ga ngaletša o re go ja mphufutšo wa monna ga se go rothothēla maatla a gagwē; ke lena la go kgologa maanō a moji. Bauba a Hlabirwa ! Morula ga o na selo.

Kgaoganyō 708

(Seripa I) (le diphetolo)

Bana ba baneng ba lena go tsebagale gore Mohlaletse le rakilwe ka baka laang, e be e le bomang; ba senyetšwa dilo mang?
a) Pu : Naa ka kudukudu mpherefere wo o fehliilwe ke mang mo motseng wa Marota?

Pe : Banna ba bonagetšego ba swara ba lahlwa šibaa: (1)
Mogaramedi 'Godfrey' morwa wa mokgōmana Mpjane Sekhukhune Sekwati;
(2) Phethedi 'Arthur' morwa wa Thualre Sekhukhune Morwamotšhe .

Ka morago gwa lahlwa (3) Kgagudi 'Pantomô' morwa wa Moruthanyane wa Kgagudi morwa wa Sekwati; (4) Hesekiel Kgagudi morwa wa Adam Kgetshepe Maredi. Ka morago gape gwa swara bobohlwele (5) Mosêhla morwa wa kgoši Sekhukhune II; (6) Makwatanyane morwa wa Tsêkê Morewane Sekwati; (7) Phalane morwa wa Leswarathêbê Matjie - (ke mminatau, yêna o ahlolwetšwe lephelo kgolegong, ke yêna a go bolaya mokgômana Dinakanyane Kgobalale Seroka ka molamo wa peetlwa).

b) Pu : Naa ibile mang motho wa mathômô a go šaahla Mohlaletse a tšhaaba?

Pe : Ke mokgôma-kgošana Motodi Benard morwa wa kgoši Sekhukhune II; eupja yêna lapa le dithoto tša gagwe ga se tša thungwa ka mollo ka gobane dintlo tšabo di agilwe ka gare ga lapa la ntlokgolo ya Marota.

c) Pu : A motho wa mathômô a go senyetšwa e bile mang, ka baka laang?

1837

Pe : Ke mokgômana Mabowe James morwa wa kgoši Sekhukhune II, a tswalêlêlwa mabênkêlê ka go thibêla setšhaba, gore go se be motho yo a ka rêkago lebenkeleng la gagwe; ka Tswere, Mphanama le Strydkraal le Serokolo - gomme motsana wa gagwê wa neêlwa sešaa sa mollo gomme ga e le dithoto tša gagwe a hlokodišwa ke ba Mmušo wa 'S.A. Police'. Ke ge a tlo thobêla Mabulana 'Penge mine' moo a hlomilego lebênkêle la kgoparara 1959.

d) Pu : A mokgômana Kgopane morwa wa Makgopa Mashabêla a tsêna bjang mmidibiding woo wa ditlogolwana tša Thulare?

Pe : Aowaa! Le yêna o be a tlo bolawa ka gore a be a kwana le mokgomana Mabowe; ke ka baka lewo a tšhabilego naye.

e) Pu : Ka gore bakgômana baa: G.M.M. Sekhukhune le A.K.K. Mariri e be e le barutiši ba sekolo sa baana, a bona ba tsene bjang mo thakong ye?

Pe : Ditaba ke mogomara-kgapana, go be go na le morutišiši yo mongwe wa sehvirihwiri a swaraganego le kgōrō ya dithēšepō tšā makhuduthamagana; baratišiši ba molato wa bōna e bile go fo tanywa ka gore : banna bagešū, le reng la bolabola le nwele 'driemaan'!

f) Pu : Naa mokgōmana Mabatane o rakilwe ka baka laang, e be e le tonakgolo ya Marota?

1838 Pe : Go rakwa le go tshumēlwa ga Mabatane morwa wa mokgōmana Moruthane Sekhukhune Sekwati e fo ba polaš e tee le kgošana Motodi le Mabowe ka gore e be e le bona bahlokomedi ba kgošiši Morwamotšhe le Mankopodi. Ka mok lapalegolo go mahufa a dikgōnōnō a le gōna go baarošiši gore ba rakwe ba ja dijo tšā kgošiši ibile ke bona ba laolago ditiro ka moka le ditšhalete tšā peakanyo ya moagō wa Sekhukhune 'Secondary School'.

g) Pu : A malapa a bakgomana baa: Sebope, Moleke, Mogase wōna a dirilwe bjang ka baka lang?

Pe : Malapa aa, ke a bagatšā ba kgošiši Sekhukhune II; gomme makhudu a palwetšwe(sic) ke go a tshuma ka gore a ka makgatha motse - ke moka.

h) Pu : Hleng la Mabatane le Mametse le la Matšhile a tshumilwe?

Pe : Aowaa; awo ga se a gobana le kgōrōkgolo a meēlō e meteletšana go tlogelana gomme ga e le lapa labo mokgōmana Stephen Mogase Sekhukhune le tlogetšwe ka baka la ge bannagwe e le makhutswana goba makhudunyana.

i) Pu : Naa barwa ba mohu mokgōmana George M. Morwamotšhe ke ka baka laang basadi ba gagwe le barwa ba bōna e le marēnjērē ba sa tshumēlwa malapa?

Pe : Eee! Ke therešo batho ke marēnjērē, hlōkōmēla gore mašapa akhwi a ka gare gare ga kgōrō ya Matubeng Sekhukhune

wa pele, e be e tlo ba kotsi e kgolo gomme kgôrô ya mohumagadi Mpetše ya ba kgobogo Maroteng.

1839 j) Pu : Naa ibiie ka baka laang ge Morwamotšhe le Mankopodi Thulare ba gana go ntšha ka molaô le mokgwa wa Sepedi dikgomo tšha lenyalô la mokgômana Sekgothe 'Judah' Sekhukhune?

Pe : Phetolokgolo e fo ba go šikinya hlôšgô ke phošo e kgolo ye dirilwego ke kgoši Morwamotšhe le Mankopodi; a re e tlogêlê ka gore Morwamotšhe o robetše badimong dinaye.

k) Pu : A barwa ba babedi ba (mohu) Mbjamaleke matlôô (nyaakô) ya bona ya dirwa bjang?

Pe : makhuduthamagana ga se a ke a kgotsofala, le ge ba paletšwe ke go bona kotsi e ka dirêgago ka mo kgorong ya Mpetše, ke gôna ba nago ba rata go kgebiša dipelo tšha bona ka go pshatlagana digalase tšha mafêšêtêrê ngwakô wa mokgômana Gad Mashupje Sekhukhune. Le ge mokgômana Benjami Mashabagole M. Sekhukhune a be a le kgole - Kgalatlou, makhuduthamaga a romêla ditsotsi tšha bona ka batseta ba bona, ba senya ka mollo ngwakô le dithoto le dipuku tšha mohola wa go ruta bana ba sekolo mo Kgalatlou.

1840 l) Pu : A ga mokgômana Setlamorago Sepadi Sekhukhune di dirile bjang ditsotsi tšha makhudutharaga?

Pe : mokgômana Setlamorago o hwetše la masetlapelo, go swana le bawo le nankhono ba sa felego ba sa tia nxa! Mna. Setlamorago ke yo mongwe go ba bangwe dimpiri tšha dillo di bilego tšha lahlêlwa go kgôrô ya 'Bantu Affairs' ye ya Sekhukhuneland 1960.

m) Pu : Naa ga mokgômana Mahlagaume Seraki ba dirile bjang makhutsotsana?

Pe : Go tshumilwe menyakô ya go rulêlwa ka mabjanye gomme kotsi ya ba go hwêlêlwa ke ka moka tšhe bego di le ka gare ga yôna.

n) Pu : Naa ga mokgōmana moruti Edward M.E. Motubatsi gwa dirwa bjang?

Pe : Aowahlele! Ga Motubatsi gōna mahlaku a ile ka dithitō, ibile go tsibja gore ke ngwakō owe o boloketšego tša setlogo sa Bapedi. Ofisi e kuweletše muši matsšatši a masomepedingwe (twenty-one). Moanegi o re re be re rothiša mogōkgō ga moswane o mongwe le o mongwe go bonwa nkuwelele - ke mohumagadi Sejeng Selwakgotong Phala ke wa kgōrō ya ka ga Rantobeng Phala.

o) Pu : A mokgōmana Mamogudi Mapitimetse Makgati(sic) o hwêlêla ka lefe yêna?

Pe : Ka moka lehu la rena ke go dumela gore boipušo ke molaō, gomme le yêna lapa le ^{di}thoto difllwe ke sešaa sa mollo, ga e le pudi le dikgogo di llwe ke garetse!

p) Pu : Naa mokgōmana Mothabong Thomas Mabogwana a tsêna bjang mo go thakō ye?

1841 Pe : Auwii! Morêna Mothabong ke yêna yo mongwe a go hlabja ka lerumo ke mokgōmana Motubatse (Mapareng) Sepadi Sekhukhune, diraana tša Mapareng ba mo rephetše go mmolaya kuwa Ntshweletšhwene bošego gomme ba mo phophoroša a hlabja lehopeng a phoyokga, ke ge a eya go epega go kgōrō ya Mampja a mošate, Kgalatlou (Schoonoord).

q) Pu : A 'headman' Zakaria M.M. Makgata le mokgōmana Makōkō Ramokgobeng Serōaka ba tsenntšwe ke eng ka gare ga barakiwa Mohlaletse?

Pe : Phetolo go putšhišo, morêna Makgata o tsentšwe ke gore o kwana le mongwaledi wa Bapedi gomme e bile a mo hlompha gore ke 'Bapedi State Secretary' ka baka la kgodišo ya bongwaledi setšhabeng sa Marota. Gape ka go kwana le tirō e botse ya mokgōmana Mabowe ge le yêna (a) swere gabotse yo mogolwane e

lego kgoši Morwamotšhe Sekhukhune. Morêna Makgata le Seroka ba bile ba tšhabêla Kgalatlou, ba be ba robala thabeng ye ukametšego motse wa kgoši Mampane Tisana (1959). Ka baka la tlaišego, re tshwenyegile nabo le ge re kgopêla naga go motseta wa mmušo morêna Thorpe 'Native Commissioner of Sekhukhuneland'. Bjaloge, morêna Makôkô a sepela mmôgô le yo Makgata; gomme le bona ke ge ba tlo bitšwa gore marênjêrê ka gore ba thaetša se bolêlwago ke kgôrô ya 'Trust Land'.

1842

Kgaoganyô 709 (Seripa 2)

Diputšhišo ka boethapô ba Marota

Bakgômana bakhwe ba tlile mo Bogwaša ka gore ba be ba (sa) kwane le mekgwana ya makhuduthama(ga) ya baaroši ba motse wa Marota a Mohlaletse, ke ka baka lewo ba bitšwago ka boethapi ke gore boethatelo (free will).

a) Pu : Elego mokgômana Michael Mashupje Morêwane Motubatsi, a tlaa bjang; ka baka laang fa?

Pe : Michael Motubatsi o tlile fa mmôgô le barakiwa ba mathômô ka baka la ge a be a sa kwane le makhududitsotsi bja tatagwe a re ngwanaaka, ko'riye le rena kuwa khutšong Naboomkoppies.

b) Pu : Naa mokgômana Moruthanyane Hlakudi o tlile fa ka baka laang?

Pe : Ke monna ya(sic) a bego a kwana kudu le mokgalabje Makgata gomme le yêna ke ge a eba setlemo setee le mohumagadi Mabarwe Makgata bjale mokgalabje a ba romêla gammôgô.

c) Pu : Mokgômana Maakhuđu Sefadi Phala a tlaa mo kaang?

Pe : Aowa; ka boethapo go latela Mna. M.J. Mabogana ga ba

be ba dutšhi mmōgō molaa Ntshweletšhwene.

d) Pu : Naa mokgōmana Jacob Morēwane Moshabane, a tlišwa ke'ng?

Pe : Mokgalabje yo o tlišitšwe ke boyi ka gore go bolailwe kgošana Kgolane morwa wa kgoši Kgoloko K. Kgoloko.

1843 e) Pu : Naa mokgōmana Charlie Ramphelane Sebase Morwamotšhe o tllile mo Bogwaša ka baka lefe?

Pe : Ge a etaodiša, ga se ake a kgologa setlamo sa kuwa Gauteng, ge go logwa maanō a go raka kgošana Motodi go ba kgauswi go kgoši Morwamotšhe ebile a gana go tlo kgethelwa bongwaledi; gomme a kwana Mna. James Mabowe.

f) Pu : A barwa ba mokgōmana Josef Ramaipadi ba (n)tšhitšweng ke'ng mo Bogwaša?

Pe : Aowaa! Matswerere, ba laletše mmagobona; yo mongwe ke moruti yo mongwe ke morutiši.

g) Pu : Elego mokgōmana Mabatane Nape o tllile bjang?

Pe : Aowaa! Tswee o falaletše leagō fēla.

h) Pu : Naa mokgōmana Selwane Nkadimeng a tlaa mo kaang sa melaomabš?

Pe : Go kgahlwa ke naga le go ba wa leloko la ba mošata wa Babinatau ba Nkadimeng.

i) Pu : Mokgōmana Thamaga Ramalau Phala (blind) a tlišwa ke'ng fa?

Pe : Mokgōmana yo ke leloko ka batswadi le Mna. Gad M.M. Morwamotšhe, gomme ka baka la bofofu a ba mo nyalēla mosadi šoo.

j) Pu : Naa mokgōmana Kgoputšo Seraki o tllile bjang?

Pe : O setlemong setee le mogolwane Mahlagaume le Marota aa ka moka, go enwa Mabowe.

k) Pu : Naa yo mmago mokgōmana Kgobalale Motubatse (Maphereke) Moruthane o tllile bjang?

Pe : Mosadi yo, ngwana Ntšhabekeng, ke wa mogolwane wa mokgōmana Mabatane Moruthane wa Sekhukhune sa pele.

Kgaoganyō 710

Diphōōfōlō di nyelwe ke tampe.

Phetolo le tlhatholišlō ka botlala ka mabapi le hlōgōseēma se sa kgaoganyō ye, moithuti goba mmadi wa Thamaga ya Mabjana, ba mehleng e tlaago ba hloDIMēlē ka tlhaologanyo seēma se, ga diphōōfōlō tšona di nyelwe ke tampe (Numerous) gomme di be di se na mošireletšī le sehlong se se gōna; ge di gailwa ka melaba le dimpja le dihlofi le go hlabja ka matsolo le diroogo.

Banna ba Marēma, ke gore, batho ba tsefetšwego ke morō le nama ya phōōfōlō, ba nke ba fetiša ka moka banna go tsefelong ya morō. Borrawešu baa:-

- 1) Sa Makgalwa abo Tshwane,
- 2) Fōōfōlō phuthi ka tloga,
- 3) Mothe-motho abo Malekgolane.

Le ge maina a bona a sa ngwalwa, eupja ngwana wa Marota o tseba gore ke bomang, ke banna ba mphathō wa Makwa-marēma ka dilēpē; ba Morwamotšhe wa bobedi. Banna ba ba be ba re lebolaš le le kaakaa le la diphōōfōlō ga gwa gabiwa nama fēla, aowaa; le ge e lewa. Mohola wa diphōōfōlō go thoma ka:

1. Phala, Thōlō, Nare, Kgokong, Phalafala, matlalō a tšona ke diputhamagōlē a bošego le masegare go banna le basadi le baana ka nyaakong; marega le lehlabula lebolaš le le kaakaa le, ge e le lejo lōna le gōna therešo ke go apara - le megašwa.

11. Diphōōfōlō tše: letlaabō, kam(e), phuthi, pudubudu, go rokwa mathēbō le makgēswa a banna le masogana gomme matlalwana

a diphuššana le dipudubutšana , ke makgeswana a masoganyana; gomme nama - mohola o yaa pitšeng.

III. Lebolaš la mebutla le dihlošlō le dikgaka le mehutana e mengwe e be e fo ba lejo.

IV. Lebolaš la tšhipa, pela, phukubjwe, nkwe, tau; e be mehola ya mathēbō gomme nkwe yōna mang le mang o tseba gore e loketše mang! Tau ke sebatakomo ga e bolawe - bolawe. Botšhipa le bopela makgeswana a bašemanyana e be e le jwōba go bōna - (bona).

V. Kgaano, nakedi, sehloraa, motswitswanyana, meuwane, tola, ngwanalla, tudu, nesbi, le tšhwene le thuhu le thakadu; dibatana tše le tšona matlalo a tšona a dirišwa kudu ka banna le mangaka-kōma.

Diphōšfōlō kantle le go lewa, botampē bja tšona bo phuthile motho bo ponapōnā le kgwenyepo ya bošego dilaōng; dikgoši di be di se na maanō a kganetšo ya go thibēla khufišo ya diphōšfōlō ka gore le bōna ba be ba apara le go tšwara matlalo a tšona. E be e se mohola go banna fēla, le go basadi le bana,

1846

Mehleeng yeno le melaš ya ponyollo, e rutago temogo ka diphōšfōlō, re hwetša melaš ya thibēlō go dilo tše e le mohola o mogolo; e sego wa mehleeng ye aowaa; wa mehleeng e tlaago-tlaago (futurity). Mogologolo o re šeetše sešmana se sē: "Se sa felego se ya ila." Le ge bodidi bo be bo atile nageng ye ya Afrikaborwa, go be go hlokagala tša go thuša tšhaparego ya banna le basadi, mehleeng yeno, kantle le tlhokofatša ya molaš wa pabalēlō ya diphōšfōlō; mothomoso a ka be a lemoga gore go hufiša dilo tše ka disilaga le metatō ke kotsi phedišong ye.

Borrawešu ba dirile se go se na seepong (molao) gomme dithōkō ba sa etebēlēla ka selo, eupja lehono re na le bafahluludi, e sego ba mahlō fela aowa; ba tlabolong go dilo ka moka le ka megopolo le diatla. Mehleng ye, nkwe le tau ga go ratege gore le tšona di fedišwe, ka gore le tšona ke banna ba gabo rena, le ba re loma eupja ga di se ke tša tōkēlēlwa lefaseng. Mohola wa matlalō a tšona o sa ratega lehono le matsatšing a tlaago a bana ba baneng ba ditšhaba ka moka mo Afrikaborwa. Motho, Beibele ga e re botše gore tlhōlō enngwe ya diphidi le digagabi e tle ba gōna gape nengi! Maisimane ba re: "As for unbeginning & unending time it may mean".

Kgaoganyō 711

Mokgwa le molaō wa diruiwa, ba dirišana bjang ba leloko?

Borrawešu re ba bone re ba kwele ka mabapi le diruiwa ditirišana malebana le melaō ya setlogong sa bona, ka moo ba(ba) hweditšego borakgolo ba bona ba thekgile leagō la metse ya bona; ditlaleng le malwetšhing le menyadišanong. Le ge monna goba mosadi wa mohlologadi a ka ba le lešaka la dikgomo goba dihuwane, gomme ka moka di mo ēna hlōgō; a ke ke a hlaba goba a bapatša sefe le sefe kante le kwanō ya leloko labo.

Lesogana goba kgarebe wa lapa la gagwe goba tšhuanya(na) ya mošemanyana goba ngwananyana, a se nago lapa, a ke ke a dira matšēpē goba boomo le ga e le kganyana, a hlaba seruiwa kante ga tsebišo go wa moloko, ke gore: ramogolo, rangwana, malome, rakgadi, morwarre goba ba mogwe goba mogwegadi. Ge motho a dira ka boethatēlō ka dilo tša gagwē, ba fo re kgwēnēnē, eupja ka le lengwe la matsatši ga go tšweletše se bifilego o tle se

botša mang; ka gore ka moka ba tlo re wene swara yōna tsela
ela ya gago ya malōba : o etše ga o ija o noši, o re molomo
wa fēla, di kgōnē gomme le tšōna di tlo go upa; sebatana ga
se na maanō - maanō a na le motho.

1848

Borrawešu ba be ba fele ba re seruiwa ga se sa gago o noši,
ke sa gago le bageno, ka baka leo(lewo), dira se sengwe le
se sengwe; o kwana le ba lelokā e sego bagwēra. Bagwēra ke
ba go hlallēlwa sejo, e sego melatō ya malapa a moloko o itšego,
ge ngwana wa morwa Rahlōlō a dira sewo a sa dirišana le ba leloko,
wene ngwanaka gōma nthago go yena. Putšhišo e re: ge o hlaba
kgomo goba pudī, naa diabēla tša yōna o abēla mang ka gore ba
moloko ga ba tsebe selo? Bawo e sego mageleru ba tlo gana go
amogēla, mohlomong ba go tšēlē phori mahlong; ge o tlogile ba
lahlēlē ka moraga lefawō. Molaetšo e le go go bakolla makokwana
le boekgodišwana, ke ka baka lewo borrawešu ba bego ba re molato
o bose le o mobe ga o rakēlēlwē, o fele o botša bangwaneno;
molato ke sebatana o wa dikwa - madikwa ga a na maanō. Seēma
se sengwe sa mogologolo se re: "Matsogo mabedi a ratana modirong;
a hloyane go jeng." Mogologolo yo mongwē o itše: "Mmetla šapō
la tlaala, o tshētshētha a lebiša wabo"; bjalo wene o lebiša kaye
go mang, ge ba leloko o sa dirišane nabo; kgoši Thulare a ke ke
a gana sebego sa lehlakorē. Thulare ke lebōgōdika, o amogēla
dibegēlō ka moka, gomme ka tšona o fepa le bafiti ba tsela, ba
bošego le ba mosegare.

1849

Borrawešu; tlhathollo engwe yewo ka moka, mang le mang a
nalego tsebo ya yōna ba re: "Ga se gwake go dirēga: e re motho
a hwile, a tsoge a ekēpēlē lebitla a epelokē." Naa ga o ethaopa,
ga di go gakile ka gore ditaba ke dithušanyana, o tlo di botša
mang; re ba kwele le bommawešu ga ba laya dingwetšī ka malapeng
a bona le a bagaditšong ba bona: mothepa o inamišitše sefahlōgō

megōkgō e tšwa dintakeng e theoga dithameng; ba re: ngwana o gorogile malapa aa a kgōrō ke leloko o se ke wa ba maahlaole wa kgētha ka hlao!

Tlhathollō ka Malatjie, Bogopa le Maleka bj.bj.

Tlhathollō ye, e tšwa puku No.22, Kg.680, Let.1752. Batubatse ke bomang? Batho ba mathōmō mokhwiting ya Tubatse, morwa wa Dihlashane e lego Lellelateng le setšhabana sa gagwe sa Pedi, ba hweditše dikgōrō tše: (a) Malatjie - ke Babinanoko e tšhweu; (b) Mafiri; (c) Bogopa; (d) Maleka. Boraro(sic) bja bona ba bina sehlong (hedgheg). (e) Tlaka yēna o bina tudu (appie), ke gore yēna ga se a ehlanōgēla go etša Bapedi: Bapedi ka morago goba pelega 'fifteenth century', batho ba ke batlogolo ba kgoši Motšha gomme bona ba hlanogēla tudu ba bina noko e thomo fa godimo ga ThabaLeolo la tšhupjagadi a mabētha a Bokone, Leolo le enetša naga la Ngwatō ga ke tšofale!

Le ge mongwadi wa pele ga Thamaga ya Mabjana o(sic) ore 'setumo sa rena Bapedi se kwalagetše mo 'Zuid Afrika' ka ngwagā wa 1600 A.D.; ke ge go buša kgoši Morwamotšhe wa pele - Maphuthaditšhaba. Ge mohlalifi yo mongwe ka mapelempeta a ngwadile gore Marota ga se Bapedi, kgopolo e bjalo ga e fete ya bafenyi le bakgobokedi ba dilete tše tsebago rena Babinanoko e thomo. Malatjie yo mehleng, a bitšwago ka la Mophalaborwa, re hweditše e fo ba morulatšhipi; a le mmōgō le Babinanoko ya Bogwaša le mminatau e lego mokgōmana Tlaaka.

1851 Kwešišo le tlhaologanyō go bonagala gabotsana gore nke re mohuta otee; ka gore le mmolêlêlō re bolêla leleme letee le go modumo wa kgaala ditlhakeng (words) tše dingwe di sa lebane gabotsebotse, ka baka la go gobana le merafo ya maleme a mangwe. Gapegape borrawešu ba na ba tšhebêla go re neêla le go re dibollêla ka botlalo - tlhathōllō; gomme mehleng yeno re ke ke ra porofeta re ka e kaapeša mogomarekgapana : boyi(boi) bja rena bangwadi ke gore le rena re swere leētō re ya go ba hwetša gōna mowe ba ilego ba sa bowego. Mahlatse kudu ke a balatedi ba rena ka gobane bona ba tlo hwetša mabohlatse a rena, awo a ngwadilwego ka pilwana le hocpa, gomme ba tlo re: tsela-kgologolo go latišwa lebila. Naa dikgomo ga di timetše šokeng, aa ke re modišana o nyakurêla fase mehlala? Eee! Gabotsebotse sewe ke tshwanêlō ya modiši yo mongwe le yo mongwe, bjalekege(sic) mogologolo wa bogologolo a itše: "Kgoši ya hwa, enngwe e a dula." Ka moka ditšhaba di tšwa kutung ya mohlare otee, gomme makabe a kutu ye, ke dilete tša mohlare woo; se rategago ke gofe makabe ka moka a enywe dikenywa tše botse le bose: go bjalo go rena ditlogolwana tša Lellelateng.

E.M.E. Motubatsi / 1968

1852

Kgaoganyō 713

Ka molaō wa Sepedi, monna wa nyalō ya motlalō ga a hwile leruo le dirwa bjang?

Putšhišo ye, phetolo go yona ke gore ka moo re kwele borrawešu ga ba sola bana goba morwa wa mohu ga e le lešaedi; re kwele ba re : mohu Sehlophe Sekwati Thulare o bileditšwe gaye a na le leruo la dikgomo, gomme bontšhi bja tšona e se matšo a methepa, e le matšo a sebešo sa kgōrōkgolo ya Marota ka pušo ya Thorometšane II; mōkgōmana Sehlophe o bile poifo go abaganya bana ba gagwe

thoto ye, ka baka la go tseba gore leihlo la Marota le mo šeditše; o tlogetše moraka wa dikgomo le koloi gomme tšewo ka moka ya ba bohwa bja morwaye mokgōmana Kotsane Sehlophe Sekwati. Matšo a dihlaa tša banna a hwêlêla, kgoši Sekhukhune II a hwêlêla; ge e le barwarraye bona mollo o fišitše le magong a meketla.

1853

Mokgōmana tonakgolo Bokgobêlô Sekhukhune Sekwati, o tlogetše moraka wa dikgomo le dinku le dipudi, Mopedi o be a ruile, lehu le sehlogo gomme ga le laletše, Bauba a Hlabirwa yanke o tšerwe ke segodi (pšêkwa), a tlogela tšohle tša matšo a sebešo sa kgôrôkgolo ya Marota; tša hwêlêla kgoši Sekhukhune II a di lebeletše ka maahlo : ya ba morwaye mokgomana Matsebe Bokgobêlô o kgoboka leruô o epeya pele o ja dikêtô ka lōna, barwarragwe ba etshwere mehlagare, a kgathaa ka pitsi ya thêkô dikgapa tša dinku tša matšo dihlaa tša kgôrôbanna; homola! O thaetše tša baaga Drakenstein No.31 Nebo area (Bapedi Tribal Farm); o itše mohla wola a lle leruô le fedile, a gôrôga a hōhlōka a le bjaleka mogogonope o be o wetše ka mohlogotšeng.

Mokgōmana Matsebe a Bohlolo bja Tubatse, barwarragwe ba subišana motšoko ka lethabo, yêna a lewa ke hlong ya bobê bja(sic) a ba dirilego sōna; ka go ethakêlêla phathana hlakola ya mohu tatago bona. Mokgwa wa molaô wa Sepedi: lefa la baana ba pšô, ge tatago bona a hwile, ka moka leruo, marumo, melamo, dilêpê, dipheta, dihlamô le diphaka-barwa le diphaalo goba dipêtlwana le melalatšhika ka moka, di abelwa masogana a bana ba lekgeswa ke mogolwane wa bona wa lapa le legolo bjalobjalo ka kgati ya bona, ka moo dilo di swanetšego abiwa ka ntshe; eupja kabêlô ye, ga e kgwathe matšô a malapa aowa-owaa! Ke gore ka moka se e lego sa lenyalo, ga se laodišwe mo kabelong ya mokgwa woo, e fo ba fêla tše e bego e le tša hlôôgô ya gagwê mohu.

'Biography of Paramount Chief Sekhukhune II'

Sekhukhune wa bobedi, Bapedi gomang ka nna, o belegetšwe motseng wa kgoši Matsobane Mmutle Mphahlêlê, ka ngwaga wa 1878, kgoši Sekhukhune I a le kgolegong Pretoria. Eitšê ge morumiwa a fihla go yêna gore kuwa gaye ga Mphahlela, morwedi wa gago, ngwetšî Lesoka, o felwê ngwana wa lesogana, Mashite'agatišê(sic) a leboga a re: "Mogwahle a Thulare a širošê dišaa, rena re be maahlo fêla"; dimpho tša romelwa tšewo kgoši a fiwago ke masogana a babereki le ba dilete, bawo ba hlomogago bohloko bja kgolêgô.

Leina : Leina la bonyane la kgoši Sekhukhune II e be e le 'Madoda - Men'; ka Sepedi re re banna goba banneng! Sekhukhune I gore a hunologa kgolegong, a rarêla ka tsela ya Polokwane a fihla ga Mphahlela (Bokgaga); go bona motlogolo ka ngwaga wa 1882 mathomong a wôna.

1855 Ka mpherefere wa Kgolane Kgoloko Sekwati, President Stefaans Johannes Paul Kruger a hlakudišša Klein Madoda ge ba lahlilwe a tsêna sekolo sa dikgapôla le barwarragwe le Moruthane Mojaludi le Moruthane wa Sekhukhune I; gôna mo Marabastad 'Location, Pretoria'. Klein Madoda o leseditšwe thuto a le mojojija wa bone "Standard IV English Royal Reader". Kgoši Sekhukhune II e be e le sethakhathakga sa go ngwala ka pilwana le noopa, e le motho wa go rata polêlô ya Seburu, eupja a sa kgônê go se ngwala; ke gore mehleng ya dikolo tša 'Missionaries', mmolêlô wa Maburu o be o se wa kgônwa, gomme Mmušo o se wa dâmêlêlô(sic) ga se ka atišwa dikolong tša baruti ba 'Denominationalism'. Mokgwa le phelo ya Sekhukhune II:

- a) E be e le moahlodi wa melato ka tōka, a sa rate bomenetša.
- b) E le motho wa lejêlathoko, ke gore a sa rate guja tša go ja

a lebane le batho.

c) E be e le motho yo a tswalegilego, o be a rata bjaalwa kudu, a sa je bušwa bja meso; a ehlwa ka bjaalwa le nama a ngwatha buušwana ka madikêlô a letšatši.

d) Kgoši ye e be e le 'tandabantu', motho mang le mang e le motho wa batho; a sa re motho waka, aowa! E le moahlodi wa go lemoga, ge babatli ba kgôrô ba bolêla sepitša ke ka baka lewo e bego e le Nkahloleng; ka gobane ke hlwê ke le ahlola. Ka moka masogana a malapa a gagwê o ba tlogeletše matšô a dikgaitšedi tša bona, a sa kgwatha selo; malapa a gagwê a masomepedi a be a fo mo solêla mogopo wa bjaalwa fêla gomme e le ka taêlo ya gagwe.

1856 Ka lehlakoreng la kêrêkê: kgoši Sekhukhune II e be e le lebôgôdika, baruti ba Ebangedi o be a sa ba kgethologanye, e fo ba bahlanka ba lentšu ka moka; ke ka baka lewo bodipowetšamorago (retrograde) ba bego ba tlaišega, gê badumedi ba (ba) Ebangedi ba na le tókêlô le tlhomphêgô sefahlogong sa gagwê. Matšatši a gagwê (1878 - 1943).

N.B. Hlôkômêla gore sekolo sa thuto ya therešo ya bana, e bulegile Mohlaletse ka pušo ya kgoši ye, ka moruti Edward M. E. Motubatsi ka ngwaga wa 1921. Mohomagatšana wa Ntlokgolo e bile 'Princess' Victoria yewo mehleng yeno e lego 'chieftainess' Thorometšane III wa setšhaba sa Dinkwanyane, lehono ba agilego mo Sterkspruit; ba go khudišwa(sic) Boomplaats nagana e bego e rekilwe ke kgoši Michael Mashupje Dinkwanyane Sekwati 1907.

- Author -

Kgaoganyo 715

Biography ya kgošana Phathudi.

Kgošana Phatolamangana go hwetšwagala gore o belegwe ka ngwaga wa 1881 ge Marota a bowa go thopjweng ke kgoši Mampuru Sekwati kuwa Kgono (Brakfontein) tikologong ya Groblersdal. Phathudi Morwamotšhe Sekhukhune e be e se ke ngwana kgoši aowa-owaa! O be a ngwaatha maašwa megopong (y)a banna ka moka kgorong e fe le efe mowe a ka hwetšago mogopo o le pele ga banna; o be a sa hlaaswê dijo tša bohle le ka malapeng. Ke ka baka lewo a bego a bitšwa Legeleru - motho wa go rata le go se hlaaswê selo. Melatong goba dikahlolong e be e le sephelê, a palêlwa ke go šupa therešo a le mokgwa wa go bêbê difahlego tša basekišane. O kile a swarêla bogoši bja Marota fa Mohlaletse kgwedi tše senyane, e le mofokodi dikahlolong; e fo ba gore a hweditše ntona mokgomana Makwatanyane Sekhukhune Sekwati le mongwaledi moruti Edward M.E. Motubatsi ebile badiredi ba kgale gomme pušo le tšohle tša hlôkagatša lengalatsepa. E be e le motho wa segwaba kudu. O robetše le babo 1944.

— Author —

Kgaoganyo 716

Biography ya kgošana Kgagudi.

E fele gagabo lehu ke tlase, le ge motho a sa lebalwê, kgošana Kgagudi (Sebatana) Morwamotšhe Sekhukhune, o belegwe ka ngwaga wa 1890, ka pušo ya moswaredibogoši 'chieftain' Kgoloko Sekwati Thulare. Hlabirwa Sebatana sa dihlwa Ntswaneng tša Makgola Tšate e be e le pheta ya thaga-bolokwane go Marota ka bophara; e be e le mmotegi ka lapeng le kgorong a felwe

tlhaologanya ya mpho ya go tswalwa.

E bile mokgōma wa mathōmō leagong la Marota a Mohlaletse, go bona kgwedi mahubeng ka thuto; go hloka mahlatse gagwe i bile go se be le bana ba lekanago go tsēna sekolo ka ngwaga wa 1921 - 1924; lebaka e le baana ba lego ka tlaasana ga mengwaga ya kwešišo goba bonnyaneng..

Ka kwešišo lebatleng e be e le monna wa dikōtsē, ge a se gōna mogolwane o be a fele a re: afa Sebatane o tlile? Hlabirwa a Bauba gaye go badimo (1890 - 1924).

- Author -

Biography ya kgoši Thulare Sekhukhune

Thulare o belegwe ka ngwaga wa 1895 motseng wa kgoši Matsobane Mphahlēlē ga Mphahlēla (Bokgaga). Mokgōma yo o goletše ntshe, ebile malome wa gagwē kgoši Phatudi a mo tsenya sekolo ka ditshenyēgēlō tša gagwē bjale ka ga e le ngwana wa kgaitšedi ya gagwē.

Bathwana ba sa tsebego bogoši bja Marota, ba etshepetša(sic) suswing ka boomo bja botlaēla, madi a bogoši bja Thulare wa pele ke kgōrō ya mokgōmana Mojaludi Phethedi Thulare, eitše ge kgoši Morwamotšhe II a bolailwe ntweng ya 1877, Marota a fo otlolola segagabobona gwa tšwa pōō ka Matubeng a Mojaludi ya hlōla Sekhukhune wa bobedi, ka taēlo ya Sekhukhune wa pele. Gomme le ka yo Thulare wa bobedi, le ge mokgōmana Kgoloko Mahlagaume Sekwati a tlo kgaolwa pheta ya thaga, go be go tsebega gore

kgaoalo ye dirilwe ka boomo; ka yêna Thorometšane II. Mang le mang o na le tsebo gore motho ofe le ofe o na le tšokêlô ya go khuparêla molao ka magoswing a gagwe; bjale ke ge molaô o ja ngwana wa wôna.

1860 Thulare Sekhukhune o hlokišitše Marota mahlatse, mehleng yeno ga go gopolwa ka thuto ya gagwe, e ka be Bopedi ka bophara e le tselang ye senago ditšaaang; pôtêgô ya gagwê e hlatsela ke ba kgôrô ya 'Native Affairs Department, Head Office, Pretoria'; gomme ga e le matla le thatô go phethegile ya mmupi Jehofa Modimo Ramatlakamoka.

Kholofelo e kgolo ya Marota e be e lebeletšwe kudu go yêna, le tšohle mekgwa go nyalelwa lebônê la motse wa Babinanoko di phethilwe; go be go šetše fêla go sêhla kgôrô ya Mangana; yewo e bego e tlo bitšwa ka Manganeng. Thulare II e be e le motho wa boetshwarô bjo bo thabišago ka moka bawo ba mmonego le go mo tseba. Bauba a Hlabirwa a robala ka la '16th December, 1940'.

- Author -

1861

Kgaoganyô 718

Kgošana Morwamotšhe Sekhukhune

Kgošana Morwamotšhe Sekhukhune o belegwe ka la di 23 November 1914; leina le la makgolwagwe o reeletšwe ke tatagwe a re yo 'ke mo rêla 'ina la tatane, ga go patêgê e nalego kgamêlô. Leina la kgošana Morwamotšhe la bonyane ke Fatane - Sefata mollo sefatela mpeng ya sôna'.

Phelo le semelo le boetshwarô bja gagwe bo be bo kgahliša, bosodi o lomotšwe sekolong sa mangwalo sebaka se sa le kgolekgole,

gomme a golêla lesufing, a ba a kgologa go kgôga matokwane, eupja a se ke a gêrêgana bjale ka ba re ba tsebago ba go senya mahumo abo tatago bona. Morwamotšhe Sekhukhune e be e le motho wa setšhepi, e le hlapi a sa arogana le meetse; e be e le motho wa seatla se bulegilego; a sa kgônanê go etša bawo ba bego ba re ga ba khuparetše nnke ba tšwele nthô ka seatleng. Kgošana Morwamotšhe bošaedi bja (gagwe) e filoba go hlanôgêla 'Bantu Authorities Acts of 1952', ka go forwa ke bakgômana ba: Phethedi Thulare, Godfrey M.M. Sekhukhune le makaba sehlopha sa baaroši; o thekgile pušo ya Bapedi go tloga ka ngwaga wa 1945 - 1965.

1862 Boswaredi bja gagwe, o re tlogeletše masogana a mabedi, kgošana Sekhukhune le monnagwe Phaswane Thulare, ka baka lewo lehutšo le kholofelo e lebeletša ga go esaa go eya pele; Thulare II ga se a hwêla lebipi teng.

Sefatamollo, ga e sale a dutšhi sedulo sa tatagwe Mašileagatiša, e be e le kgoši ya go dula kgorong le banna, a sa ke a hlôkêga ditshekišong tša bobantherabare, a sekegile tsêbê ga bannakgôrô ba ahlaahla tša fotwaana go lla le hlobjagô; kgoši Morwamotšhe ke yo mongwe ka gare ga magoši a Marota a fetilego le yêna a gopolwago Thathô ya motse. Seêma sa gagwê ga a be a rêma molato e be e le 'mošawane', ke gore tefišo e nyane goba e kgolo; ditswammele di a baba.

Efele mogologolo o boletše a re: "Lehu ga le na maahlô le re amogile Morwamotšhe Sekhukhune, lehono motse wa Marota o fetogile dithakalampane, morwedî wa Nkadimeng ke meetse a hloka boêlêlô; gareetse! Go tlo bona a mašweu a ga serotwana (hat) ga e le rena ba Bogwaša re re, ga go namolwe hlôêlô mollo; a ka sehlwe a bowa Maphuthaditšhaba, wa Hlabirwa a Bauba o robetše. (1965)

Biography ya mokgōma Phaswane

Mokgōma Phaswane (Leseilane) Morwamotšhe, mmagwe ke mohumagadi Mpetšhê morwedi wa kgoši Tshelane Nkadimeng. Mohumagadi Mpetšhê ke yêna a lomago mosadi wa Masoka Thorometšane wa bobedi seêtsê; go bagatša ba kgoši Maphuthe Phaaswa a Marutla a Tšate. O be a tswetšwe ka lebopô le mphô e bohlokwa, e be e le motho yo a tsetsebagô gore ke tswetše ke mang.

Batho ba sa tsebego ba makala ga Phaswane e le hlôgô ya Matubeng a Sekhukhune wa pele; aowaa! Se makale, kgošigadi Lesoka o abetše mogaditšong wa gagwe kgôrô ye, ka ge a bone ga nama e bêka lešimêlô ka mo kgorokgolo ya Matuba a Tubatse; kabêlô ye e diregile ka ngwaga wa 1894/5. Naa lengalatsepa e be e le eng, go Lerutla bophelong bja gagwê? Aowa, o be a na le mabohlatse a Marota, ka moka makgōmana a dikgôrô ba mo rêta dikahlolo tše a di kgonnogo kgorong ya gagwe, ibile e le mokgōma yo bohlae go fêfêra melato; gomme akgofo go ntšha ditlhoka a o fetišetše go kgorokgolo ya mogolwane SaMatuba a Lepôô.

1864 Seêma sa gagwê se nkego mehleng yeno Marota le Marotana a maswa ba ka se êla hlôôkô, o be a fele a re: 'Efele motho ga a tswetšwe ka madi a bogošî, efele ke yo mogolo gomme le mediro ya gagwe e ya epônagatša'; bana babo bontšhi ba sa lemoge le go kwešiša seematshôlô se; seematshôlô se lemoša bana ba kgôrô ya Makweng, ge ba hlokomologa le go se šetše kgôrô ya bona; mediro e fo go ba go thatha le dikgôrô go gwaiša bjaalwa.

Phaaswa ya Marutla o be a hlotše ke mokgomana Kgobalale Sekhukhune Sekwati, gomme go ethata e le bja kgoodu e tšwago lerotseng; e be e le motho yo a sa kōnanego; ke ka baka lowo

morithing wa kgōrō ya gagwē e(sic) sa hlōkē motho. E be e le mokgōmana wa boetshwarō bjo bobotse le botšhepi, a rokeletše setsibana nkwe kefeng ya gagwē; mokgōma wa Makgonthe a kgonthe. Gaye badimong 1954.

- Author -

Kgaoganyō 719

Naa Marota ga gōna diruiwa tša sedimo?

Ka mekgwa ya rena Bapedi ba leloko la Lellelateng, Babina-noko ya Moenong - Mahlaka - Marōlē aowa; gagešu ga o gōna morakana goba sehlophana sa dikgomo go(ba) dihusane(sic) tšeo (tšewo) di ka bewago ka thokwana gore ke tša sedimo go(ba) didimo.

Borrawešu ga se ba ke ba re botša le ge e le go re laēla leruwana la mohutana o bjalo ka owe, gape ga se ra kwa ba hlamula mokgwana wo swanago le wōna; gagešu e ka ba botlopele (ditšhila). Borrawešu re ba kwele, ba be ba re mekgwana ye ya didimo le go phasa badimo, ga se tthagō ya segagabona; ke mekgwana ya dingakana tše nyaumilego lefaseng le la Bopedi, ka mekgwana ya mealafēla ya Setswako le Serōka; ba rego go bonwa bolwetši bja molwetšhi ka sedimo (maanō a go ja tatago molwetšhi).

Mokgwana wa mealafō ka sedimo šoc:

a) Molwetšhi o dilaong, o swerwe ke bolwetši kudu gomme kholofēlō ya baaki, ga ba sa na lehutšo ka molwetšhi;

b) Ka baka leo(lewo) go tlo tsomēga ngaka go tlo hlahlofa molwetšhi;

c) Ngaka e tlo tšolla (tšholla) dikgagara gomme ya re go nyakēga sedimo go tlo laetša fawo bolwetši bo hlogilego ntshe;

gomme ngaka e tlo ba botša sedimo sa mohuta ofe goba putšaana ya phōkwana go(ba) tshaatšana;

d) Putšaane ge e tlišitšwe e tlo robatšwa mmōgō le molwetšhi dilaong di tee, gore molwetšhi a e huwetše ka moya, gomme hlōgō di lebane le dimpa le maoto a lebane; e kōkōtwa ditlhakwana gore idibala(sic) kidibalō (hypnotic) e kgolo gomme bolwetši bja molwetšhi bo tlo fetela go putšanyana ye;

e) Morago ga sebakana sa metsotso e ka go ba masome a maleletšana, bjalo putšanyana e tlo idibollwa;

f) Putšana e tlo bolawa ka go betelwa (sepipanoya) gomme e a tswiwa, morago ga e thulwa ka teng, ngaka e tlo bona mo bolwetši bo agilego ntshe maswafong, maleng, mogodung, dipshiong goba sebeteng le ge e le mahlabi a madi mmeleng goba hlōgōng. Bjale ngaka e tlo ba le tsebo gore pheko ya kalafo e ka ba ya mohuta ofe, le mekgwana ya dikidišo goba kganetšo ya dijo go mešito ya maoto a batho bawo e sego ba lapa gomme go tlo bewa lephekō la pōntsho gore ka moo ga go dumēlēlwē.

g) Sedimo se, goba putšaane ye, nama ya yona e taolong ya ngaka, go e rwala ka moka ka lōkwa gomme a šielā molwetšhi serotswana goba a re ga e leweng fa go lebelotšwe le go thaetša thatō ya ngaka. Bjalege, serotswana se fewago molwetšhi, o se ja kantele go nookō ka letswai, se nokwa ka tshidi¹⁾ yēo alafiwago ka yōna.

1867 Moloko : Ba leloko le batswadi goba bafepi ba swanetše go phethagatša ka moka ditašlō le mekgwa yewo ngaka e ba laetšego sōna(sic), ba se ke ba tshela ditašlō; ge go fošitšwe gomme molwetšhi a pherekana go se fōlē e tlo ba boekarabēlō bja batswadi. Molwetšhi: Molwetšhi yēna ka noši le ge dikganetšo di le gōna, borrawešu ka seēma sa bona ba itše: "Hlōgō e meetse e lōtwa ke

mong."

Ngaka e rwala setopo ka moka sa pudi le letlalwana la yōna, mogongwe a rwalêlwê ke mogatšaaagwe goba mohlanka wa gagwe yo a e thutago bongaka; e be yēna a rwalago lōkwa le, gomme ga ba sepele mosegare: 'ke phaswana²⁾ tša menailana di fōfa bošego, mosegare di boifa mahlō a batho.'

-
- 1) Ke lekomana la medu ya mehlare yewo mangaka a e botilego ya digobanywa tša dihlašana tše gadikilwego mollong gomme di šitšwe matōkana.
 - 2) Mmala; seēma se: 'Phaswana tša menailana (ditšhepi) di fofa bošego, mosegare di boifa (tšhaba) mahlō a batho. Ba gegeya boMahula-ka-sedimo, mangakakōma.

Kgaoganyō 720

(Seripa I)

Tlhanōgêlanō le seantlō sa kgomo se gōna naa?

Borrawešu ba be ba re dilo ka moka leagong, di tsifiša(sic) ke kwanō gomme di rutlollwe ke go nyanyolla kwanō, eupja ge batho bobedi ba be ba kwane selebaneng sa hlatse pedi goba tharo, kwanō ga e nyanyologe goba go phōthwa gape sekgolomothwane (go eketša) maatla.

a) Molaetšo : Mokgōmana Mapurunyane Selatole o namane yabo ka kwanō le mokgōmana Phehlane Segopotše ka lesome le pudi tharo; bjalo Mna. Phehlane a lefa pudi tše seswai, go fedile sebaka sa ngwaga gomme namane ela ya ba ya tswala sekōlōtō sa pudi tše hlanō di sa eme tseleng. Bjale molato ya ngangišanō wa ba wa wa tsoma molaō, kgōrōbanna ba hwetša boradiya le bja mokgōmana Phehlane a ratile go huma ka kgomo ya Mna. Mapurunyane . Kgōrōbanna ya re, mna. M. Selatole, nešla Mna. P. Segopotše pudi tšewo

tša gagwe tše seswai le bana ba tšona gomme le yēna a go neye namane eno le ngwana wa yōna; le sentše mokgwa le molaō wa kwano le emetšwe ke go hlaatšwa kgōrō wene Phahlane Segopotše.

1869

b) Mokgōmana Phalele Radingwana, a rekiša namane e naswaana go mokgomana Sabošego Phalane ka lesome la diponto gomme namane ya tsēnwa ke bolwetši bja leotwana ya hwa, bjalo Mna. Sabošego a tloga a bowēla go Mna. Phalele Radingwana a fihla a re: Monagešu namane yela ra go phethēlana tša dithekišana malōba, ka gwedi ya Dibatsela 1923, e hwile ka yōna kgwedi ye, Nthole, ga e le masome a mabedi a matšatši; e bolailwe ke bolwetši bja leotwana. Mokgomana Sabošego Phalane a re: 'Auii! Morwa'a Radingwana lehu e fele borrawešu ba le bone ga ba re ke mamoneanyi;' a re go Radingwana, 'ke kwele, o tlo kwa nna.'

Mokgomana Radingwana etše ka letšatši la masome a mabedi a kgwedi ya Dibokwane, a bitša Mna. Phalele le dihlatse tša gagwe gomme ba tiišeletša kwanō ya bona (a) mo neya namane e natshēgana seantlo gwa fēla ba lebogana; bommamoneanyi ba hloka botsēnō.

Ka mokgwa wa molaō wa Sepedi: Molaō wa Sepedi ga o dumēlēlē seantlō sa kgomo goba sehuswane se phetšego diatleng tša moreki lebaka le fetago dikgwedi tše lesome; ba be ba riano borrawešu le ge molato o ka fihlišwa kgōrōkgolo ya Babinanoko ba Thulare. Seantlō le tlhatswadinōka: tše pedi tše, ka mekgwa ya Sepedi, ga di bešlwē sebaka, mohumagadi Mamatime morwedi wa chieftain Kgoloko Sekwati Thulare a newa tlhatswadinōka botsofading ka 1952, ya ba o a robala badāmong ba Ran tho.

Morekiši le moreki ba gôgêlana tshekong.

Tona Bokgobêlô a re: Marcta, šidii tša bana ba lena, ke mokgômana Sekgalakgathe Makgata, o fapana le mokgomana Lehwane Maatsoku; ke morekiši le moreki gomme morekiši o re moreki ga se a phetha thêkô ya namane ešû ka moka gomme bona ba tlo laodišetša kgôrô ka moo ba belatšanago (Oct 1922).

Moreki - Lehwane : (Plaintiff) a re: "Ke rekile putšaane e nathutlwana go mna. Sekgalakgathe gomme ka gore e be e sa le setholê se tshetšwego ke phôkwana, ka re, ke tlo tla ke gapa ga e tswetše ka ngwaga wa 1920; ka tloga ka ya Sekgoweng, lehono ga ke bowile o re putšaane e la e hwile kantle le tsebišo go ba ka lapeng lešû. Bjale o ntšhupetša Mašwanyaneng go tsoša yela yaka ka go e rêka ka lesome la mašeleng (10/-) gomme ke ganne go e tšeya; a dutšhi le tšhalete yaka mengwaga e mebedi."

Morekiši - Sekgalakgathe (Defendant): a re: "Ke therešo eitše ka tlaala ela ya ngwaga wa 1920, ka rekiša putšaane ya setholê go mokgomana Lehwane e be e le putšaane e nathutlwana gomme eitše ka ngwaga wa 1921, ya bolawa e sa tšo tswala gomme le putšanyana ya yôna ya hwa ka go hlaêlêla(sic); gomme ka fo širêga go begêla bana ba morêna Lehwane.

1871 Dihlatse (Witnesses): ka moka ka mahlakoreng a barekišane, ba re: rena re tseba fêla ga ba sa rekišelana putšaane yewo e nathutlwana ka lesome la mašeleng.

Ntonakgolo : Agee; Bahlakwana, le ba kwele bana ba lena šidiweng!

Kgôrôbanna : Makgata! O re bolabodišang moo (mo) kgorong ye, hleng wene ka noši o tseba gabotsebotse seêma sa borrago se rego: "U je o beya marapô, mogami wa kgomo ya lefiša, o gama a lebêlêla mojakô." (1) Wa se bege ga e hlotša; (2) Wa se bege ga e hwile,

ka nama goba letlalô, wa rupêla nama wa ba wa leša dimpja letlalô, wa gokolêla molato hlogeng ya gago; o na le maka o hlanogile. Bohlanogedi bja gago ke bja lehodu gomme o tlo ruta butšhi, wene monna wa mphathô wa Matuba a Lepô.

Kgôrôbanna : Re di kwele Bauba a Hlabirwa a Phaahle, morwa Makgata o a nka.

Ntonakgolo : Hlabirwa a Bauba a Hlabirwa, ba riano banna ba kgôrô; morwa wa Makgata ke phôokgô ya mašaedi ibile(sic) kgôrô le motse woo, lehono o mo sêšengwa se a go ithuta sôna, ga re se tsebe ke botšopja mo Maroteng.

Selêpê : Makgata ! O gobogile, o dumêla bošaedi bja gago? Hlabirwa ! Kwaa o molato, bušetša putšaane ya Mna. Lehwane le putšanyana ya yôna, o di tliše mo kgorong ka moswane; gomme o hlatswa bešo se ka pudi tše hlanô. (Mankale a banna!) Oct 1922.

Kgaoganyô 722

KA GO KGOPELA TSHWARÊLO GO WA GENO

Borrawešu re ba kwele, gomme ra bona ka maahlô, ba re buditše gore ge motho monna goba mosadi, mang le mang ge a phošedi(sic) yo mong, phêthô ya kagišanô ke go kgopelela tshwarêlô. Seêma sa borakgolokhukhu se re: "Wa se šaetše ka molomo, o tlo šaetša ka seatla goba ka leoto."

Seêma se ke sôna e lego motheš wa thuto e kgolo phedišanong ya setšhaba leagong, metsemegolo le metsemenyane; ge batho ba leago ba le tlhokomelong ya sôna.

Kgoši ge e ka phošetša yo mongwe, wa kgôrô goba wa leagong la gagwe, ke tshwanêlô le mokgwa ka molaš wa Sepedi gore a tenyatše a kgopelele tshwarêlô le ge motho yewo e ka ba yo mosehla-

nyana (molata). Molaš wa tshwarêlô ga o fenyê balata fêla, ke molaš o fenyago ka moka batho ba bupilego ke mmopi ramatla-kamoka. Ge leagong go se na boenyatšô, boikokobetšô le boetshôlô, motse owe o tlo ba le seêma se rago: "Ga go mogolo, ga go monyane, ka moka ba belegwe ka letšatšî le kgweđi etee le ngwaga otee." Naa a se bjalo se gôna motseng wa banna le basadi; goba bakgôma le bakgômana le boradikgôrô le bahlanka ba bona?

1873 Ka mekgwa le melaš ya segagaborena Marota, ke mo go thatathata go lebana le ngwaneno sefahlêgô, go kgopêla tshwarêlô, ebile ga se molaš go dira ka mekgwa owe; gagešû Maroteng kgopêla wa geno go go phuphuthêla gomme sewo ke sôna phethagatšô ya semelô sa Babinanoko.

I. Ge monna goba mosadi a fotlêla goba a roga goba a šulatšâ wa gabo, gomme tšhuletšô yewo ya ba sekgupi moyeng wa wageno, ke tshwanêlô gore mošuletšâ a kgopêlê tshwarêlô go se dirêgê molato wa tshêkô.

II. Ge thogako e bjalo e ka batlwa, ka kgôrôbanna, ga go phonyokgô boroga bo lefišwa go swana le molato ofe le ofe; lekgotleng la basekišane.

III. Mang le mang ga a na tokêlô goba go dira ka matêêpê goba boomo ka sethwana sa semelô sa molatana goba monyatšegi ofe le ofe mo leagong la Babinanoko ba Thulare goba setšhaba Marota.

IV. Molaetšô : Kgošî Sekhukhune II bophelong bja gagwê ka moka, mang le mang o na le tsebo gore motho ofe le ofe e be e fu ba 'motho wa batho goba batho ba batho'. Ga se a ke a re 'motho waka goba batho baka, nnangi! Ihile(sic) o ile gaye go beng ba gagwe, ge yo mongwe wa balatedi ba gagwe ba ka gata mmileng woo ba ka ba le mahlatse le mahlôgônônô lefaseng.

Bootswa bja kgarebe, o reng molaō?

Ge re be re ekwa borrawešu ba laodiša ka bootswa, gomme bommawešu ba tshwêla ngwanyana ka mare, re fele re makala; kganthe bona ba šetše ba lemogile sewo(seo) ngwanyana a lego sōna. Go ima ga mositsana ka kudukudu go fapana le lentšu le bootswa, bootswa ke lentšu la kgobošo go mantšu a mantšhi polelong ya Sepedi. Makgalabje ba be ba re mothepa: mothepa, o ka ima gomme kimo e tseba fêla ke batswadi. Rena Marota ga re ke re re, mothepa woo ke seotswa, aowa-owaa! E ka ba ntshetshere ya molato, re ka sêba ra re, mothepa woo o imile; e sego ke seotswa goba o dirile bootswa.

Ge re thaeditše banna ge molato wa kimišo o fihlišitšwe go kgōrō efe le efe, ge kgarebê e šupa lesogana, gomme lesogana le phamphetša, banna ba be ba butšhiša lesogana ba re: 'A ke o re botše gore, a mohlang wola wa koša o kile wa êma naye la boledišana?' Karabo e be 'eyakgoši!' Goba 'Aowakgoši!' Banna bale ba be ba re, fêgang molato wo mo mafateng, ke wōna o tlilego, mogologolo o itše se tlaago ga se kganyêlêlwê go kganyêlêlwa se sobêlêlago!

1875 Bootswa : Tlhathollo ya lentšu le, ke gore sethobolo goba sethobolong mowe basadi ka moka ba tšhollêlêlago(sic) melora ya dibešo tša malapa a bona le maudi; ke mosadi go(ba) ngwanyana ya(yo) ka moka dipholwana di tapišago(thapišago) makgêswana ka yena. Gape ke gore yo bontšhi bja diwewewana di thulago ditshaa-tšana ka yena, gomme yo bjalo ke modiri wa bootswa; o fetiša magafana le ba bononyana, ke wa gabo dikōbōbane.

Mokgalabje wa ga Lesufi wa mphathō wa Mankwe a Bokōme, o be a fele a re: "Basatšana ba felego ba era banna 'nkgogiše', ke bona bawo ba lohledišago banna ka nkgogiše Bauba!" Ba fo

boifa gore 'lohlela Bauba', gomme Bauba a re 'ke lohletše Pheladi. Mokgwana wa nkgogiše, e le motho wa mosatšhaana wa dikgōrō tše dingwe o patagantšhe(patagantše) potedišanō.

Mositsana : Mothepa wa tsōrō morwedi wa kgoši Morwamotšhe II, e tloge e le kgaitšedi ya SaMatuba a Lepōō, mothepa a šūpilwe goo ba lebōnē la motse wa ga Seroka molaa! Ntshēle-Tshwene, tsōrōgadi ya fiwa mpho ya temogo gore ruri lehu le ka pitšeng, ga ke ile ga Seroka ke hwile gomme goo hwēla lefēla, natsōrōgadi ye e tseba gore yo rakgadiagwe - mohumagadi Sehorane, mmagwe mokgekolo Mante mogatša SaMatuba a Tubatse - ke maserakōma ya basadi; ke ge natsōrōgadi e lemoga gore (go) tepolaya ka noši, kuwa nadimong ke tlo ya gomme ba tlo ya ba nthaka. A nna! Ngwannyana ke tlo reng? Ke ge a okolotšana le motlogolo wa Baji wa kgōrō ya Magadimane a kgaola lekōbē, ditaba tša šašarakanana; SaMatuba a Lepōō a latēla molao wa ge motho a sa amušetšwe goba go kgōkwa ka sehludi, go etša ge putšanyana ya sethojana ge e gana go amuša putšanyana e tswetše(sic) ke yona; a re: "Aowaa! Ge yo kgaitšedi yaka a sa rate goo ba lebōnē la Seroka goba go ōraa mahlaku a rakgadiagwe tswē; a go yē yo monnyanana." Ke ge natsōrōgatšana le yōna e re: 'Mehlolo - ka ya seantlo motho a phela, ke sefe seo(sewo) Sepedi; a ke sa mono Mohlaletse!'

Kgoši Sekhukhune II, ka go tseba ruriruri sewo ba dikgaitšedi di gan(a)go sōna, a re: 'Ba lesetšeng ba tlo ekgēthēla masogana a ba nyale; yo morwarre le yēna e tle e be motho.'

Methepa ye, e nyetšwe gabotse ke masogana, yo mongwe o nyetšwe ke lesogana la kgōrō ya mōkgōmana Makwatanyane Sekwati Thulare, yo mongwe o nyetšwe ka Matubeng a Mojaludi Phethedi Thulare gōna mo Mohlaletse. Bjalege, legatong la bona kuwa ga Seroka go išitšwe morwedi wa kgošana Kgagudi, monnago kgošana Phathudi Morwamotšhe Sekhukhune, mohumagatšana Maanyaku - ga go belaetše,

o bo tsokamile mehleng yeno ke yo mongwe wa makhuduthamaga a kgošigadi Mankopodi Thulare - 1958-1968. Lentšu le e bego e le la therešo, ke tsōrōgatšana ge a be a re, nka se kgōnē go ya seantlō sa mogolowake a phela, ke ge mohlomong e ka be e le segōlōfala, eupja e le tsōrōgadi go se na lengalatsepa; bjalege therešo ye e kwalagala e bile e kwana le mokgwa le molaš wa Babinanoko. Ka moka bakgalabje ba be ba re natsōrōgatšana e teile phala mmaleng; borrawešu re ba kwele ge ba be ba re: 'Letsobe ga le sa swē le na le setlaang ka gare.' E bile go be go sa makatše, ka gore mohlodi wa diolwana tšee, e be e le yēnayēna monyefudi wa batho, a fele a re batho ba bangwe ke mehoo (inferiority) batho-bathwane; ge motho a ija a khora, o lahlēgēlwa ke tlhaologanyo, afa o tlhokomelong gore ke yēna letsopa le rego ga le pšhatlilwe le se bowēlē go bupja gape ya ba sebjaana.

1878 Borrawešu re ba kwele ge ba be ba re bootswa ke ge mosadi a tswala baana ka bohlotlolo, kantle le taolo ya monna wa gagwē a phela gomme a tšama a lalwa ke banna bašele, monna a le gōna ka lapeng a sa longwa ke mmutla; le mohlologadi goba mosadi wa go hwelwa ke monna gomme a tšama a bēlēga bana a sa laolelwa banna bawo o bitšwa seotswana, ka baka lewo mosatsana yo bjalo ka yewo, ke mamoneanyi o kgobiwa ka bootswa ke gore mpja.

Sešireletšo sa bootswa, ke ge monna a re go morwarragwe: 'Morwarre, ntabogē ka mo dilaong tša morwedi wa Ramaube ke paletšwe anke o ntshelologē!' Bjale Ngwatō a tsēnē dilaong tša Mahlako gomme badimo ba ēmē naye hlōgō ya motho e hlolege; gomme sewo se tseba ke beng molope.

Molaetšo : A ka re kgoši efe le efe e nyala basadi ba fetago masome, naa e ka kgōna go ribuša tshaadi ka moka morago ga

ngwaga o mongwe le o mongwe? Ka mekgwa le melaḵ ya Sepedi:

- a) Thulare o tlo ge a šupa gore Ramaube, rēmēla yo morwedā wa Phala mpheng.
- b) Motubatse, rēmēla yo morwedi wa Kgwētē mpheng, bjalobjalo ka diferō rētēlētē. Ge e le ka lapeng la mellotima ke sa-ka-molopeng.
- c) Ka moke bakgōma, bakgōmana le boradikgōrō le borametsana ba nyalō ya motlalō, ke tselakgologolo ke mo go gatilego ēnang ka nna Rabatome a sewē!

Tshenyō le go ḵnatša(wōnatša) sa wageno.

Rena re kwele borrawešu le bommawešu ba re motho ga ake a eba le dilo ka moka, mohlomong o ka ba (le) dihlaho tše ntšhi, wa hlaela tlhwahlwadi goba mokgōrō; gomme wa ya go wageno a go adima sepatego gore le wene o thabišane le bohle košeng gomme o se ronane nabo. Mohlomong go iwa go binēla kōma gomme thethō ya gago e ḵnetše, bjalo o ya go mogaditšong goba mogadibo o adima setšwaro se; ka lethabo le tlwaelanō o wa se hwetša.

Motho mang le mang, di gōna dilo e lego mošaparegi go tšōna gomme ka mabaka ka moka go na le kadimano ya banna le basadi - methepa le masogana; mathumaša le mathumašana. Bjalege, mekgwa woo ga o thōmē lehono, ga e sale o le gōna setlogong sa ditšhaba ka moka metseng le metsaneng; batho ba adimana ditšhepo ka mehla ga go iwa dipapading goba menyanyeng banna le basadi.

Tshenyō goba kōnatšō: Ge moadingwa a sentše selo sa wagabo, o romēla tsebišo ya go phuphutha ka boikokobetšo gomme mong wa

1880

selo/a re go morumiwa, a rieve o botše Ngwatō a tliše mohola owe ke tlišē ke bone, gomme Ngwatō le morumiwa wa gagwē ba tliše selo sewo gomme mong wa sōna a ekahlole. Ge mosinyi a be a rometše ka tlhomphe molato o se ke o eba gōna, eupja ge taba e ka rotoga ka moadima, gōna di tlo tseba(sic) ke moadingwa, gore naa lebaka ibile'eng ga a sa romela phophotho mohlomong bokaonana bo be bo ka ba ntshe. Ge dithapēlanō di sa kgōtlane, mong wa selo o na le tshwanēlō go lefiša Ngwatō goba Phaahle, tefo ye ka kgotsofatšago tekanyō ya selo sa gagwe; ka moo yēna a tsebago mathata le tirō goba thēkō ya sōna.

Ge moadingwa a ka tšhikalala, molato o tlo kwiwa ke banna ba kgōrō ya gabo badimane(sic) gomme ge o ka palela fawo, molato o tlo fetēla pele kgōrōkgolo Mamoratō wa basenyi, ha merebana le baradiana le baekgantšhi; phōōkgō ya dikgōrō ya selēpē sedula-bogale. Kadimanō ka segagešu, rena Marota e be e le kagišanō go dilo ka moka; go senyetšana ka matšēpē goba boomo le letshēkē le kganyana tšohle di hola mong wa tšōna.

1881

Mmoledi wa bagologolo o re, moputso wa bošaedi ke lehu, ge mothe a sa agišane le bagabo, ka moswane ge o pategile o tlo llela go mang, ka gore ka dikgōrō ka moka o tsebja mokgwana. Mang le mang yo adimilego sa wagabo, ba phēthēlane ka kgorong tšabo bona, ge nyatšhanō e ka fihla kgōrōkgolo, moahlolwa o swara sešaa ka legaleng, go be go riano borrawešu. O tlo lefa le go bušetšwa seadingwa le go lefišwa butšhi go kgōrōkgolo.

Seēma sa phekaganēlō : Tshenyō ge e ka lebana le boikokobetšo, ga e ke e šalafatša kudu go mosenyēgēlwa, eupja ga e tlile ka mokgwa mapheremanyōkō, mosenyēgēlwa ga nke o na le bonyatšhi go seēma se: "Ngwana phoša diraa ga a bolawe." Le ge tshenyetšo e se ya dikadimo fēla, le diruiwa di re šaediša; gomme ka moka

mabošaedi a fedišwa boikokobetšo ka thapêlô go motho yo a kwelego bohloko. Bosinyi bja se ruilwego, mpja, kgomo goba dihuswane ka botlalo, mmigiwa ga a na matla a boekarabêlô bja kgonthe; ka gore ga se ka mehla kgônagalô go golêga mpjagatšana ga e tsoma dikgôôthô ga e palegile; ga e le kolobê yôna e tšwile ke molaô - kahlolo ya yôna ke go bolawa.

Kgaoganyô 725

Bagale ba putswa kaang Maroteng?

Hlôgô ye tlhathollo ya yôna ke sešonthonkgê, gomme ga e le ka putsô ya bagale ke molaô le mokgwa wa Sepedi, go tlabano efe le efe fawo bagale ba teilego ditšhwene le go thopa dikgomo goba dihuswane; mokgwa woo ke wôna o tlišeletšago bontšhi mafolofolo le sebeti tlabanong. Ge moputso wa kgalefišo, kgoši e sa dire go mogalefi ofe le ofe, e ka hlôka bagalifi pušong ya gagwe, gomme ka moka bahlabanedi ba selete, yo mongwe le yo mongwe ya ba hlôgô e meetse e lotwa ke mong: ka gore tlabanêlô ya bagale ga e na tebogo phenyong goba go thopeng, ka baka lewo bahlabani ka moka ba na le kholofêlô gore re tlabanêla kgoši le naga ya gabo rena, le makhutšo a bana ba rena le ditlogolwane; ke se mogale goba bagalefi ba lego sôna, mehleng ya bogologolo le mehleng yeno.

Toišetšo go molaetšo woo: Le ge mmušo wa Republik II van Zuid Afrika o se wa re fa naga ye ya Bogwaša gore e be go lomiša boikokobetšong bja rena Marota ka tlase ga molaô wa wôna, Mmušo o laeditše bohle magagaborena ba amogetšego 'Bantu Authorities Acts' gore: ba barwa ba kgoši Sekhukhune wa bobedi le balatledi

- 1883 ba bona ke batho ba go boifa matla a pušo ya bafenyi ba kgoši Sekhukhune I; ke ka baka lewo mokgōma Motodi Sekhukhune a beilwego gore e be kgoši ya Marota a Naboomkoppies No.262 fa tikologong ya Sekhukhuneland. Rena Marota re ethekgile ka therešo ya boikokobetšo (1958-1968) gomme alana se sa rena ga se re ronê, gape ka moka magoši a Afrika-borwa a re: "Kgwênêê Marota!" Moputso wa boikokobetšo ke go fiwa tlhompō, le botegile mpherefereng wa go dirwa ke kgoši Morwamotšhe Sekhukhune le seantlō Mankopodi Thulare, bjalege, le lebogwa ka makhutšo aa: Bjo bopholo bja Phakane a Dimo bja bohlohlō bja Tubatse 1964.
- (a) Borrawešu ba re Thulare I a be a ntšhitše diraa go hlasêla ba Malapane le Maêpa, dikgōrō tše di itše go fenywa tša loba ka mothepa leina ke Ngwanakgau (Mamphedi) morwedi wa mokgōmana Malapane; mothepa woo a bêlêga mokgomana Morêwane (Nkwemasogana) tatago Tsêkê (Makhakhasane) ke gore mmololabudi.
- (b) Kgoši Sekhukhune I, o kile a tshenya(sic) batho ba Maburu ka mošola wa noka Tubatse, go fihlêla Motsepula ga e gahlana le ncka ya Moepetse le Mosehlabje, a hwetšwa molato Mmušo wa mo lefiša dikgomo tše 2,000.
- (c) Kgoši Morwamotšhe Sekhukhune ge a le tahlong a holofetša
- 1884 Mmušo woo gore ge a ka lokologa, o tlo inamêla molaō go swana le magoši ka moka Mmušo wa Republik II van Zuid Afrika, nkhōkhō (never did). Leihono seanfle Mankopodi Thulare o itira yo bohllale go feta dinoga ka moka tša Sekhukhuneland, ga a etebêlêlê ka seiponeng mapharaphara a mahlōlê a madi - a bakgomana baa:-
- 1) Kgolane Kgoloko Kgolane Kgoloko,
 - 2) Bob Lekoko Ngwanatsomane Nkadimeng,
 - 3) Dinakanyane Kglobalale Serōka,
 - 4) Marekose Senamêla,
 - 5) Mokgalabje Mmotla,
 - 6) Kgolane Sekhukhune Morwamotšhe,

- 7) Mohumagadi Ngwanamohube Lobang Kgaphola,
- 8) Makoropetše Mafiri.

Bjalege, ka moka babadi ba mangwalō a makgêthwa, go boifiwa lentšu la Jehofa Modimo Ramatlaohle, o kgalema kgoši Dafeta morêna wa Isiraêlê a re: "O ka se kgônê go nkagêla ntlôkgêthwa ka gore diatla tša gago di hubetše madi a babolawa ka diatla tša gago lesetša: morwago ka yêna a tlo tlogo a agêla leina laka ntlôkgêthwa" - gomme go bile bjano goba gwa phethagala ka mokgwa wōna owe.

Morwedi wa Nkadimeng! Legora le o le tšeletšego magareng a gago le badimo, le a boifiša le fahletšwe ka kudu, ka madi a batho ba! Seêma sa borakgolo se re: "Laêla matsaaba morago, melete pele e thibane morakadu; morago mabowêla!"

1885 Ge nyatšo e sa holofetšwe gore ka moka magoši a Sekhukhuneland a tlo gatêlêlwa ka kgapeletšo go bušwa ke wene, e ka ba sekgupi pelega badimo; gomme kgônagalo go Babinanoko ba Mohlaletse kgopelang tshwarêlō go magoši aa:

- 1) Kgoši S. P. Phasha,
- 2) " M. Riba,
- 3) " L.N. Mampuru,
- 4) " P.M. Mašabêla,
- 5) " M. Mašiši,
- 6) " M. Malekana,
- 7) " B.M. Maloma,
- 8) " J.M. Mokofane,
- 9) " B.M. Sekhukhune,
- 10) Kgošigadi Victoria T.J. Dinkwanyane,
- 11) " Sefora N.M. Ntšhabêleng,
- 12) Kgoši M. Maphopha,
- 13) " Mogašwa,

14) Magoši a Maswatse, godimo ga ThabaLeolo.

Lemoga mmadi wa kgaoganyo ye, pušo ya Bapedi ba Thulare fa ga Sekhukhune, dikōkwane tša yōna le ge go sa ngwalwa ka moka maina a dikgoši; ge Marota a Mohlaletse a sa kgopêlê tshwarêlô go bona ka seēma se: "Ngwana phoša diraa ga a bolawe." E ka ba lehlōgōnōnō kudu go kgōnagatša gore kgošigadi Mankopodi Thulare a kgomaretšwe matla le bophōōkgō godimo ga magoši a kantle le mokgwa wa molaō wa borakhukhu o rego: "Tlatswa le ja ngwana wa lōna"; sekhwe ke setlogo sa Bapedi ba Thulare (1600-1958).

1886

Ge borrawešu ba be ba tsetaletše ka (ka) tlatswa le ja mong, go be go se na boširaširêlô go SaMatuba a Lepōō, lehono go ka lebiwa phatla e khubedu ka madi a bana ba Thulare, ba go bolawêla therešo ya Mmušo wa Republiki ya Afrika-borwa, gomme ba bolawêla molaō o dirilwego ke babuši ba lefase le; aowa-owaa! Ga go belaêlwê b goši, go belaêlwa tsela ya therešo yewo ka moka ditšhaba ba tlo go bona gomme ba kgodišega, ka boikokobetšo bjo bo tšwago molomong le ditirong, tsela ya go tsêna ka dipherwana; ke bohlewele selebaneng sa kgwedi le letšatši le ba gabo tšōna dinanetšane.

Nkgwete goba ramolaō o re: "Go kaone go mang le mang, go tsêna mmušong wa legodimo, motho a na le leoto goba letsōgō goba leihlō letee; go na le gore a lahlêlwê kgabong ya mollō a na le dithō ka moka."

Serumêlêlô : Ga a gōna motho, banna le basadi ba thabilego ge motse wa kgoši Sekhukhune II le morwaye Thulare II o le kantle ga pušo ya Kakaretšo ya Lebowa; ka moka dilete di manyaming ga go lebeletšwe 'sebokuboku ga se bonwe gomme se tia ngwana wa moloyi'. Naa bagale ba putswa kaang Maroteng? Ka kgomo le kgodišo le go rêtwa ka dirêtō tša tlhabanō, le bana ba gago ba bitšwa bana ba Mogale.

Dikgomo tša magadi a barwedi.

Putšhišo e re: a monna a ka dira se a ratago ka magadi a morwedi wa gagwê?

Phetolo e re: gabotsana gomme monna ke lebogodika, go lapa goba malapa, ka gore borrawešu, bona e be e le kgodišanō e kgolo ge monna a na le diferō - ke gore basadi ba motlalo.

Ge borrawešu ba be ba dutšhi, ba thabile gomme go hlamulwa ka dikgomo tša magadi a barwedi ba bona, e be e le kgōgêlō le le go ratiša masogana nyalō ya motlalo, ba tsifiša tšewo ba holêgago ka tšōna; kganthe ba bangwe ba swere mabothata ka malapeng a basadi ba bona.

1888 Monna le mogatšagwê goba bagatšagwê ba na le matla le taolo e botse le tshwanêlō mabapi le dikgomo tša magadi a morwedi wa bona goba barwediye; ditaba mohlomong a di fo pherekana ge ka lapeng lewo go se na sešaanasatlatswa gomme bagaditšong ba sa hlaologanye mekgwa le melaō ya leagō la Sepedi. Ge tlhaologanyō e le gōna, magadi a mothepe a tsoša leina la motho a se ake a bêlêgwa, go bupiwa leina gomme e be therešo leloko le tsoge, e be ka gabo Mašupje. Mekgwa ya bagologolo motho o be a tsošwa leina a se gōna.

Leagō le mokgwa wa leloko gagešu Maroteng ga le hwêlêlê, moloko ga o sa epopê, o lebêlêlwa botšopja, le ge lesogana le ka hlōkafala a se a nyala mothepe, ke molaō gore a tsošetšwe leina ka go nyalêlwa mosadi; bomorwarragwe ba mmopêlê maina go mothepe woo.

Kgoši Sekhukhune II, o tsušetše lapa labo - mokgomana Mašupje morwaye ka gabo go be go se na kgarebê, le labo mokgomana

Ramahudu (Nkwane) morwaye ka gabo go be go se na kgarebê le morwaye, mokgōmana Moleke; le morwaye mokgōmana Matšhile le morwaye mokgōmana Mosēhlē ba se na dikgaitšedi o tsušitše malapa a bo bona. Lehono ke banna ba na le malapa gomme barwaye ba dutšhi ka boekētšō.

Leagō la borrawešu, kgoši Sekhukhune II o le phethagaditše, barwaye o ba diretše mokgwa le molaō wa Bapedi ba setšhaba sa Thulare; tebogo ya batho ke lebogo le kuwa gaye badimong - Tubatse.

1889 Seēma-thathō : Borrawešu ba re seēmamolaō se re: "Lapa ga le je le lengwe", ke seēma ebile ke molaō owe e lego thathō goba pheko ya malapa ka moka a banna le basadi. Monna mang le mang yo a nyetšego ka mokgwa wa nyalō ya motlalo, a elē hlōkō seēma se, ka gobane phapanō ya sōna ge e ka rotoga ka gare ga basadi ba gagwe, ke mollo goba bonaba bjo bo tlogo hlabēlwa mokgoši o nkego ke wa sebatakomo, wo banna ka moka e bego 'mphe saka!' Monna a se ke a fapanya bagatšaagwē ka go tšeeya dijo tša malapa a mangwe go jela ka lapeng le lengwe ka boethatelo, goba a se ke a hlabēla pudi le ge e le nku ka lapeng le e sa lebanago lōna; monna a se ke a abaganya sefe le sefe kantle ga lapa la mosadi yo mogolo wa kgōrō goba kgorwana ya gagwē.

Phapanō : Ge dipelaēlō le dipelaetšanō tša rotoga gomme tša hwetšagala e le therešo, gomme bohlwele bjoo bo dira ke monna, o tlo hwetšwa molato wa mošuhlaleagō goba mamoneanyi, sehlopana sa banamodi (bomonamoleđi) ba tlo swara Bauba ka tsēbē gomme a be a bulege marōba a re: 'Go nya go eme ke lahlile!' Ge dipherekanya di rotošwa ka mahufana a basadi a tša bogaditšong, ee! Banna ka moka ke ntšu ba re phaaga ye, ga se mathōmō re

e tšwara, re di tšware di ōnala, yo morwedi wa Ngwato o na le ditshêlê o rutlanya kgorwe ya morwa'a Bogopa; gomme ga se mathômô ka yena le rakgadi'agwê kuwa ga Makofane o be a fo riano.

Serêmo : Sidiwe! Bauba ngwana monna o fo gata nōga a e bōna e robetše, re kgahlilwe ka mōrōpō le tlōbōkō ya letshêlê (letswêlê); kganthe ka gare ga pelo go tletše makobe le maudi. a ditshêlê.

Seēma sa magadi a dikgomo: Se, ke seēma sewo borrawešu le bommawešu ba bego ba eletša le go laya bana ba bona masogana le methepa ka sōna; ka kudukudu ba tšwilego mahlagading(sic), ba re: 'Lapa ga le je le lengwe, boyaa kgomo ke (bo)bowa kgomo.' Tumêlêlanō ye goba tlēmêganō ye, ke hlōgō ya tlēmêganyo ya bana ba moloko, go tsošana ka diferō, ya ge morwedi wa mokgōmana Selatole Maakadikwe Sekwati a nyetšwe ka dihuswane, gomme monnāgwê mokgōmana Kgolane Sekwati a na le lesogana gomme a bone mmutla o letše; bjalo a kgopêla kadimo ya dihuswane goba mamanyana go nyadiša morwaye. Neēlanō e bitšwa 'boyaa kgomo ke bobowa kgomo'. Ke gore le ge Bauba a se na mothepa wo ka nyalwago, yēna morwaye o tlo tswala kgarebê ya nyalwa ka matia-
1891 kathoka gomme kadingwanō yela ya phethagatšwa. Mokgwa woo re hweditše o sa dirêga; e le mathakga a popanō leagong la Batu- batse goba Marotaboteng.

Leagišanō le, le phutha magōlê a dikgopê, ka gore mehleng ya borakgolokhukhu mediro ye ya sekgowa e be e se gōna ya meputsō ya matšatši le dikgwedi; ge phafogō e thōmêga ke ka ngwaga wā 1850 ge masogana a thomile go bērêka Maburu a dipolasa ba lefiwa ka namane ya sethojana ka ngwaga goba lesome la dikgwedi le metšo e mebedi (twelve months); gomme le meēpō ya kuwa Daimane ya bulega le ya gauta mo Johannesburg; batho ba phumuga

bošwana.

Gomme ga e le mokgwa wa 'boyaa kgomo ke bobowa kgomo', o ke ke wa lahlwa ka gobane kantle ga wōna bophelo bja leagō la nyalō ya Sepedi, e(bo) tlo be bo ribegilwe gomme setšhaba se fetugile Makapanare.

Go tšwela : Ke gore ngwana wa ramogolwago, ngwana rangwanago, ngwana wa rakgadi le wa malome, ngwana makgolwago goba masogana a lekgeswa go thušana ka go tšwēlana matiakathoka gomme le wōna ke mokgwa o mogolo wa boyaa kgomo. Motho ge a sa dirišane le ba leloko ke tahlēgō go yēna le bana ba baneng ba gagwē lelokong.

1892

Bogadi ka kgomo tša mokgobo ke'ng? Tharollō goba tlhathollō ya setlēmō se, se robetše nabo borrawešu le borakgolokhukhu ba bōna, gomme anke re bone gore a setšhaba e ka ba sōna setšhaba ga se se na lebōnē goba mmagosetšhaba a go nyalwa ka mphufutšo wa motho yo mongwe le yo mongwe leagong la pušo yewo goba pušwana yewo? Aowaa! Bjalege, ge išita diboba tše tsebjago(sic) nose ke dintšhi gomme di na le mampobe; ditšhošwane tše tsebjago mohlwa le tšona di na le kgoši le bahlabanedi ba yōna ba tsebjago masetlacka goba makēkē a hlōgwana tše khubedu ebilego a dula le dintlwamakhura; naa motho yēna e ka ba eng ga a ka hlōka mampobē wa pholo le wa tshadi? Go hwetšagala ka botlalo bogoši bo dirile ke Jehofa Modimo Hamatlakamoka, gore kgoši e be mone-moledi go ba hlōkago matla; ka baka lewo o fiwa kinamēlō ka bohle ba lego ka lehwapeng la gagwē.

Melaō le mekgwa ye lokilego, e kwana le bogoši bja setšhaba, eupja mekgwana le melawana e mebe, e fapana le tōka ya mmopi wa motho. Ke ka baka lewo mekgwana le melawana e mebe e lego bokgōpō le sēbē pelega bogoši le go mmopi wa ditšhaba ka moka lefaseng lekhwi.

Sešō se baba mongwai.

Ge o dirile wa geno bobē, gomme letswalo la gago le go laetša sewo phošeditšego ngwanaweno, tsoga e sale ka mesō, o kgopêlê yo mongwe wa baagišane nago, o re: mogwahle Hlabirwa a Phaahle, ke phošeditše morwa Mmakabu, nkêlê go yêna go mphuphuthêlê(sic) - ngwana'a Phaahle, sešō se baba mongwai! Se letêlê mongnthō a tlaa go wene a re o nthungile ebile nthō e tšwa malaadu. Wene mo thake pele go mo rapêla, ge a ka tliša molato, o tlo di gagatlêla banna ba ka se kgônê go go phekaganêla ka dithapêlō; go letêla go tlišetšwa o tseba ke bonyatšhi go batho ka moka.

Mokgōmana Kgobalalo Sekhukhune Sekwati a re ga go sa agilwe ka kuwa Tšate, kgoši Sekwati wa pele a sa phela, re sa le bašimanyana: 'Ke itše ke foša letlapana la tia mothepa Maakokong kgaitšedi ya mokgōmana Samuele M. Sekwati; letlapana lewo(leo) la pšhatla leihlo la mothepa woo; eitše mmame Bafedi a ekwa kotsi ye, a akgofêla go mogatšaaagwe Sekhukhune I gore morwa o dirile kotsi, o pšhatlile Maakokong leihlō ka letlaapa; tša rapêlwa gwa fêlêla ka thapêlō (1860).

1894 Mothepa Maakokong ke mmago mokgōmana Moruthane Sekhukhune Sekwati e be e le ntona ya tša bošego ditaba go kgoši Sekhukhune wa bobedi gōna mo Mohlaletse, e be ibile e le modiša'mele wa gagwe le bodikaneng 1897 gomme ka 1909 - 1902 e le motswaledi wa kgōrōkgolo le ditlabošego. Norwaye mokgōmana Mabatane Moruthane (Tauijakgomo) e bile ntonakgōrō ya kgoši Morwamotšhe Sekhukhune (1945 - 1958); ka mabohlatse le kgonthišo ka mokgōmana Kgopalatša'tlou. Matšatšing aa (1964 - '68) Tauijakgomo ke ntonakgōrō ya kgoši Motodi Sekhukhune wa bobedi mo Naboomkoppies 262.

Borrawešu ba be ba re o se ke wa letêla wa geno ga a etka a go rolêla molato o tseba o dirile, akgofêla thapêlô go wa geno go bonagatša hoikokobetšb le phethagatšo ya molaô le maele a seêma se: "Sešo se baba mongwai."

Borrawešu le bôna ba be ba etša le go kwana ka kudukudu go diêma tša kgoši Solomon morwa wa Dafeta kgoši ya Isiraele, ba re: "Motho yo bohlaale ke yo a sepelago ka tsela ya molaô."

Thamaga ya Mabjana e alêla barwa ba Thulare II le ba Sekhukhune II e re: 'Di-na-beno ga le thunthantše gomme la sa(sic) bowe ka santhagô la re go magoši le ditšhaba tša wôna 'gabjabôna'. Mogologolo o boletše a re: "Tlou ga ija mere e ya ekapolêla." Bonang gê, le tlo êma le mang lehono!

Mohlomari: bokhuduthamaga bo fedišwe Mohlaletse.

Borrawešu ba re buđitše le ka melaetša gore ge motho a bolaya nôga, a e kgatle hlôgô gomme le Beibele e riano le yôna, ka gore bophelo bja yôna kudu bo hloogong; ba re ga e phetlagana ba re etomamala e ya ketšâ e hwile. Gomme go be bjalo lehu la dilo ka moka ke go ragaraga, gomme go ragaraga ga nôga ke go phetlagana.

Mohlomari : a re le ge bagešu ba sa bone, eupja nna ke ya bona, ke matšatši a mantšhinyana ke fele ke etêla kgošigadi Mankopodi Thulare le bathekgi ba gagwe gomme tabakgolo e le ka bogoši bja Marota ka bophara goba Babinanoko. Ka la 23 May, 1968, re boletše kudu le Dr. C. van(sic) Bothma, ka gore seantlo Mankopodi ga e le pašo ya Kakaretšo o e amogetše, ka la 27 May,

1968, o tšo fiwa sefatatsela sa pušo ya Mohlaletse. Molaodiši a re ga e le bontšhi bja bawo ba ka rego ba ganyetša, bona ke nōga ga etema mala, kgošigadi Mankopodi o eme ka lehlakoreng la boipušo mmōgō le banna ba dikgorokgolo tša Babinanoko ba Mohlaletse (2.6.68).

1896 Thamaga ya Mabjana: Ge kgošigadi M. Thulare a ka tia phata ka tikologo ye ya Sekhukhuneland 'area' a kgotha makhuduthama a kopanēla Mohlaletse, gomme a forolla setšhaba ka moka a re: "Bana ba Thulare, kwang bohle lehono fa ke fentšwe; a ga gabo moferefere e be tlaase, Makgowa a mphentšhe, nka se phege kang le bona ke fentšwe!" Mohumagadi yo, ga a etshohlole bonaba bjola a dirilego setšhaba bjona, kotse badimo ba ka rōbala, ga e le rena a go senya ka sešaa dithoto le nyako le nyakwana, ga se mathōmō ka rena - tabakgolo ke ge go tseba mmušo woo se dirilwego ke kgoši le mohumagadi (1958).

Ge kgošigadi Mankopodi a kwana le ba Mmušo, a sa dire boradiya a swere ka tsela ye rena ba Bogwaša le magoši ka moka a pušo ya Kakaretšo ya Lebowa, go tlo kgonthišega gore sedulo sa phagamo ya borēna bja Bopedi e mo lebane ke ya gagwē le badimo ba tseba go le bjalo: ge go se na bonokwane pelong ya gagwe, gomme Mmušo woo ga o radiwe; ge a ka re o radiya wōna o ekgolēga maoto le matsōgō.

Magoši : magoši awo a sego ake a bušwa Maroteng, ka mabapi le melato ya dikahlolo, kgorokgolo ya Native Affairs Department ya Transfala e na le tsebo ka botlalo ka bona gore ke bomang go thōma ka kgoši Sekwati I go fihlēla ka setlogolwana Morwamotšhe Sekhukhune Morwamotšhe (1945-1965).

Ge mohlomong tlišeletšo ya pušo ya ditšhaba, e hlanošitše therešo ye(sic) yōna peakanyō e mpsha e tlo hlathollēlwa ditšhaba

ka moka tša Afrika-Borwa.

K34/120

67

1897 Tlhathōllēlō le seetša go baithuti: Ka mošola wa noka ya Lepelle go fihlēla noka ya Lempopo, ka moka magoši le ditšhaba ka maleme le mebolēlō ya segagabobona Thulare I, ga se a ke a belaetšana nabo.

Setšhaba se kilego sa inamišwa ke ba Moletši, gomme ba kwišwa theko ya lerumo, ba re go fenywa ba loba ka mothepa Konko (Serole - ke la metlaee); ga e le magoši ka moka a ditokologo 'Northern Transvaal', ga e sa le e le khutšo go fihlēla le mehleng yeno. Ge re ekwa borrawešu ba laodiša ba be ba re: 'Rena Bapedi re hlaswitše go nyalēlana le mehuta e mengwe, gomme ra fo kgologana le Barwa le Bakgaga le Baroka le Mampaye le Bakone le Babinaphiri ba Malebatše (tatago Leminane mmago Thulare I)'.

Bapedi Babinanoko! A go tlogēlwē go bapala kwele(sic) goba tshwaana ka bogoši bja Maroteng, bannyana ba se ke ba bapala tompane ka bjona, masogana a se ke a bo letša ka lekope, banna ba se ke ba bo dira go ōtlana phōōlē; basadi ba se ke ba binēla mašupjane ka bjona, bakgalabje le bakgekolo ba se ke ba bo seema koša moropa; ka moka e be ntšu le tee le le rego: e sa le yōna pušo yela borakgolokhukhu: Thulare, Modjadji, Matlebjane, Sekōrōrō, Mphahlele, Ramapulana, Ramokgopa le Matšhaka le boMarangrang gomme tlhomphano e swana le ya bogologolo.

Kgoši Morwamotšhe, bohlanogedi ka lebônê.

Hlôgô ye, ke la mathômô ga re bôna ka mahiô, ka gore re phidile le borrawešu gomme re hweditše bomakgolo, banna ba mphathô wa Manala a Mampuru Sekwati Thulare gomme ga se ba ke ba re botša ka bohlanogedi bjo bo dirilego ke kgoši Morwamotšhe Sekhukhune Morwamotšhe. Ka ngwaga wa 1955, kgoši Frank Shikwane Mokgôma Maserumule Matlala, a gôrôga mošate wa Marota Mohlaletse, ka mokgwa le molaô wa Sepedi bjale ka ge e le moswa wa Marota (Bôna Thamaga ya Mabjana PP No 1. Kg.14 Letla 35 Temana 17). A tlile go tsoma lebônê la motse wa ba Matlala Babinapshiri. Ya ba lethabô le legolo go bantlokgolo ya Marota; le bakgômana ba dikgôrô tša Babinanoko ka bophara.

Kgoši F.S.M.M. Matlala a re: "Nama yaka mo motseng woo, wa Marota seabêlwa saka ke serope", eupja go rialo a bolêla go šupa sewo a se lebantšego go rato fiwa mothepa wa lapa le legolo, gomme pelaêlô ya se be gôna. Ke ge kgoši Morwamotšhe a mo goroša ka lapeng la mogolwane Thulare II a šupetšwe mohumagatsana Lekgolane Thulare Sekhukhune Morwamotšhe; ditaba tša lebogiwa molomo ka lesome la diponto (£10 - R20). Marota a ôpa legoswi.

1899 Eitše ka morago ga lebakanyana, gore go thômêga mpherefere wa go se kwane ga kgoši Morwamotšhe le molaô wa thelegô ya pušo ya Kakaretšo ya Lebowa, ke ge ba ntlokgolo ya Marota e dira bohlanogedi, ba bitša ba kgoši Matlala gore wene o kwane le Makgowa gomme rena ga re rate molaô wo wa bôna. Ka baka lewo rena re bowa le kagišano ela ra go hwetša borrawešu ba e dira, ke re Matlala bowêla morago; tsela tša kwano ya rena le wene šidii: £10-0-0.

Go tloga letšatšing (le) ke ge mpholo wa lehloyanô o ferehlegile mo ga Sekhukhune, batho ba etšwa mephapa e mebedi, ba

bangwe ba bitšwa Marenjere ba hlompago molaš wa boipušo; Makhuduthamaga e le bawo ba rego lehlabile letšatši. Kgoši Kabu Sefōgōlē Makgeru a batamēla a re: "Mponegeleng ka yo Lekgolane Thulare gomme nna ga ke emē le motho, ke filo ēma ke nnoši; ga se nna Lerenjere, ga se nna Lekhudu aowa; ke Mopedi fēla wa ga Thualre." Bjalege, ba Makgeru ba hlopha dikgomo tša mokgobo go nyala mellotima mohumagadi Lekgolane Thulare Sekhukhune, mothepa woo Madinoge ke morwedi wa mokgōmana Kopjane Sekwati Thulare, mmagwē ke mohumagadi Sebolelo morwedi wa mokgōmana Letshela Mampuru wa kgōrō ya Mapulaneng. Mothepa yo Madinoge ke mosadi wa mathōmō go bagatša ba kgoši Thulare wa bobedi; morwaye kgošana Malekutu Thulare ke yena a lomago kgošana Sekhukhune sa boraro seētšē: ka mekgwa le melaš ya Sepedi, bogoši bja madi a Thulare; ga e gōna pelaēlō, ke madi a theogago go Thulare I ka mahlakoreng ka moka.

Bogoši bja tlhagō ya Bapedi (Marota): Marota a sa bulukile mokgwa le molaš wa tsošetšo ya peu ka madi a leloko goba ka ramogolo goba rangwane goba bana ba thethō goba ba pōš. Mokgwa le molaš wa Sepedi ke gore kgoši e tswalwa ke mosadi wa dikgomo goba matiakathoka a setšhaba. Se, ke lehuto leo go sego motho yo a ka le hunollago, go itšano borrawešu gomme therešo ye e tlo botēga neng le neng ge lešika la Marota e lego Babinanoko ba sa bolēlwa lefaseng lekhwe.

END 5 1035